

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟΜΟΣ 33ος • ΑΡ. ΦΥΛΛΟΥ 229 • ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ - ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2010 • ΠΙΣΡΙ - ΧΕΣΒΑΝ 5771

munication—Correspondance

Η δεύτερη γενιά του Ολοκαυτώματος

*Για πρώτη φορά στην παρούσα στήλη του άρθρου δημοσιεύονται προσωπικά συναισθήματα και θέσεις μιας Ελληνίδας, Εβραίας το θρήσκευμα. Ο επίλογος της κυρίας **Εσθήρ Φράνκο**, από το βιβλίο της «Το παιχνίδι των ρόλων και η δεύτερη γενιά του Ολοκαυτώματος» (Εκδόσεις Γαβριηλίδη, 2010) φιλοξενείται στη σελίδα αυτή γιατί μέσα στο συγκεκριμένο κείμενο εκφράζονται πολλές αλήθειες, καθώς και συνειδησιακές απόψεις και άλλων Ελλήνων ομοθρήσκων.*

Η ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΑ ΜΑΣ ήθελε ηττημένους και εξιλαστήρια θύματα. Δύο χιλιάδες χρόνια εκτόνω-νε τα πάθη της πάνω μας, αρχίζοντας από τη Σταύρωση του Ιησού, κι έτσι, διαμέσου των αιώνων, πάντα για ό,τι κακό ή λάθος συνέβαινε, σε οποιαδήποτε κοινωνία, μικρή ή μεγάλη, φτωχή ή πλούσια, αναπτυγμένη ή μη, συντηρητική ή προοδευτική, πάντα έφταιγαν οι Εβραίοι.

ΚΑΤΑ ΕΝΑΝ ΠΑΡΑΞΕΝΟ ΤΡΟΠΟ, πολύ μικρή, πέντε έως και δώδεκα χρονών, πριν μάθω καν ποια ήμουν, συνεχώς παραπονιόμουν και γκρίνιαζα γιατί όλοι οι μεγάλοι τα έβαζαν μαζί μου μέσα στο σπίτι και με μάλωναν για ό,τι λάθος γινότανε, πάντα τα έριχναν όλα σ' εμένα, κι εγώ διαμαρτυρόμουν γι' αυτή την αδικία. Όμως, κατά μια παράξενη ή «μάλλον» διαβολική σύμπτωση, ήταν η άποψη της μαμάς περί ανατροφής των παιδιών της.

ΚΑΙ ΣΚΕΦΤΟΜΟΥΝ πώς είναι δυνατόν τα λάθη των μεγάλων να τα πληρώνουν οι μικροί; Αργότερα σκέφτηκα ότι αυτό γινόταν γιατί δεν ήμουν το πραγματικό τους παιδί και δεν με πονούσαν, γι' αυτό τα φόρτωναν όλα σ' εμένα. Και πολύ αργότερα έδωσα μια ακόμα πιο διευρυμένη ερμηνεία λέγοντας ότι οι Εβραίοι πάντα φταίγανε για όλα. Να ήταν η μοίρα της φυλής μου που με κυνηγούσε;

ΟΤΑΝ ΜΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΑ έχει πού να εκτονωθεί, ηρεμεί. Και όταν δεν έχει, ψάχνει να βρει.

Η ΚΟΡΥΦΑΙΑ ΣΤΙΓΜΗ ήταν το Ολοκαύτωμα. Ήταν η έκφραση αυτού του συναισθήματος στην πιο τέλεια μορφή του. Αυτό που όλοι πίστευαν για τους Εβραίους εκφράστηκε και υλοποιήθηκε από τους καταραμένους. Το κοινό αίσθημα εις βάρος των Εβραίων βρήκε τους εκφραστές του. Γι' αυτό και όλοι σιώπησαν.

ΚΑΙ ΟΙ ΕΒΡΑΙΟΙ σιώπησαν και γι' αυτό μας κατέκριναν, αλλά μιαν άλλη σιωπή, τη σιωπή των ηττημένων. Των ενόχων. Γιατί την ενοχή μάς την φόρεσαν σαν κοστούμι. Μας έπεισαν για τη θανάτωση του Ιησού. Αυτήν τη σιωπή που έγινε ρόλος εδώ και δύο χιλιάδες χρόνια, ο ρόλος των απατρίδων, των φιλοξενουμένων, των ενόχων, που έπρεπε να σιωπούν, γιατί μπορούσαν και να τους διώξουν, αν τολμούσαν να εκφράσουν τη σκέψη τους και τα συναισθήματά τους, όντας φιλοξενούμενοι σ' έναν ξένο τόπο. Κι έτσι ο ρόλος των ηττημένων έγινε τόσο βαθύ βίωμα, που την ώρα της βαθιάς κρίσης μπορείτε να πείτε ότι η φυλή μας πήγε «σαν πρόβατο για σφαγή».

ΕΙΧΑ ΤΗΝ ΤΥΧΗ το 1965 να γνωρίσω τον καθηγητή της Θεολογικής Σχολής του ΑΠΘ κ. Καλοκύρη στην Νέα Υόρκη και δεν θυμάμαι πώς ακριβώς έγινε μια τέτοια συζήτηση. Μου εξήγησε ότι την ευθύνη για τη Σταύρωση την είχαν οι Ρωμαίοι, που ήταν οι κατακτητές όλης της περιοχής τότε. Κι έτσι από τότε που ήμουν είκοσι χρόνων είχα

Συνέχεια στη σελ. 15

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Σέρρες 1939. Εβραϊκό Δημοτικό Σχολείο, σε αναμνηστική φωτογραφία μετά τη γιορτή του «Χρόνου». Αρχείο Εβραϊκού Μουσείου Ελλάδος. Από την έκθεση φωτογραφίας του Ε.Μ.Ε. «Εικόνες Ελλήνων Εβραίων».

Το Ολοκαύτωμα, η ποίηση και οι Εβραίοι

Της Καθηγήτριας ΦΡΑΓΚΙΣΚΗΣ ΑΜΠΑΤΖΟΠΟΥΛΟΥ

*Σε εκδήλωση για την παρουσίαση της ποιητικής συλλογής του **Ιωσήφ Βεντούρα**, με τίτλο «Κυκλώνιο» (Εκδόσεις Μελάρι, 2010), η Καθηγήτρια κυρία Φρ. Αμπατζοπούλου αναφέρθηκε γενικότερα στο θέμα της ποίησης μετά το Άουσβιτς. Από την εν λόγω παρουσίαση παραλαμβάνουμε το παρακάτω απόσπασμα:*

Τι θα μπορούσε λοιπόν να είναι ένα ποίημα με τον συμβολικό τίτλο *Κυκλώνιο*; Ο τίτλος μάς παραπέμπει ευθέως σε εικόνες που έχουμε δει στα κινηματογραφικά ντοκυμαντέρ από τα στρατόπεδα: μαστίγια, σκυλιά που ουρλιάζουν, άνθρωποι σιωπηλοί, που περιφέρονται σαν φαντάσματα, και μετά, εκείνος ο στρατιώτης που πλησιάζει το άνοιγμα ενός φεγγίτη, κρατά ένα κουτί γεμάτο με την χημική αυτή ουσία, το κυκλώνιο. Ακολουθεί η σιωπή, η άγνοιά μας - κανείς δεν βγήκε ζωντανός από εκεί μέσα για να μας πει τι έγινε- κι η φαντασία που ακούει οιμωγές, κραυγές, ρόγχους επιθανάτιους.

Θα μπορούσε κανείς να απαντήσει ότι μια ποίηση για το Άουσβιτς στην καλύτερη περίπτωση θα αποσκοπούσε σε ένα αισθητικό αποτέλεσμα που να συντηρεί τη μνήμη, να κορυφώνει το δέος, να ενώνει τον ποιητή και τον αναγνώστη σε μια κοινή εκδήλωση πένθους, όπως την επιβάλλει ο ανθρωπιστικός μας πολιτισμός, που διαθέτει μάλιστα ένα ειδικό ποιητικό είδος γι' αυτές τις περιπτώσεις, την ελεγεία.

Και πράγματι, γράφτηκαν τέτοια ποιήματα για το Άουσβιτς. Παντού στις χώρες της Ευρώπης βρέθηκαν άνθρωποι που θέλησαν να αποτυπώσουν σε λέξεις το μεγαλύτερο έγκλημα του 20ού αιώνα. Και στην Ελλάδα ο Ντίνος Χριστιανόπουλος συγκέντρωσε σε ένα μικρό βιβλιαράκι ποιήματα Θεσσαλονικιών ποιητών για την καταστροφή των Εβραίων της Θεσσαλονίκης που οδηγήθηκαν στο Άουσβιτς, με τον χαρακτηριστικό τίτλο *Οι προγραμματισμένοι στο χαμό*. Το βιβλίο αυτό ο Χριστιανόπουλος το εξέδωσε το 1990, δηλαδή πριν από 20 χρόνια, ιδίως αναλώμασι, από τον προσωπικό, κυριολεκτικά «χειροποίητο» εκδοτικό οίκο του «Διαγώνιος».

Ο Χριστιανόπουλος, που είδε σαν παιδί, το 1943, από τα πεζοδρόμια της Εγνατίας, την ατέλειωτη φάλαγγα των Εβραίων που βάδιζαν εξουθενωμένοι για το σταθμό, γράφει στην εισαγωγή ότι διάβασε εκατοντάδες ποιήματα για πόθους, λουλούδια και ηλιοβασιλέματα, μα δε βρήκε «παρά μόνο ψίχουλα για την καταστροφή των Εβραίων». Και συνεχίζει: «Πόσοι άραγε από κείνους που στέκονταν τότε στο πεζοδρόμιο είχαν κρύψει και είχαν σώσει, με κίνδυνο της ζωής τους, Εβραίους; Αλλά και πόσοι από κείνους δεν είχαν αρπάξει ανάληγχα εβραϊκές περιουσίες και δεν είχαν αδειάσει εβραϊκά μαγαζιά; Ανάμεσα σ' αυτούς και σ' εκείνους στέκαμε όλοι εμείς οι άλλοι με την παθητική θλίψη, βουβοί θεατές μιας απάνθρωπης τραγωδίας, εμείς που δεν είχαμε κάνει απολύτως τίποτε για τους συνανθρώπους μας».

Τα ποιήματα που βρήκε ο Χριστιανόπουλος ήσαν, όπως λέει, λιγοστά - δυο ντουζίνες- κι ανάμεσά τους ελάχιστα ήσαν τα καλά, όπως δυο του Γιώργου Ιωάννου από τη συλλογή *Ηλιοτρόπια*, δυο της Ζωής Καρέλλη, δυο της αλησμόνητης Νίνας Κοκκαλίδου-Ναχμία, ένα του Τάκη Βαρβιτσιώτη, ένα του Βαφόπουλου, και ακόμη ένα του ίδιου του Χριστιανόπουλου.

Τα ποιήματα που ανθολογεί ο Χριστιανόπουλος, γραμμένα από μη-Εβραίους, είναι ακριβώς από εκείνα τα «αισθαντικά», που καλλιεργούν το πένθος και τη μνήμη για τους χαμένους Εβραίους. Είναι ποιήματα με προφανείς συμβολισμούς για τα «τραίνα» και τον «καπνό», με νοσταλγία για τα κορίτσια που κάποτε αναγκάστηκαν να φορέσουν ένα άστρο και, καμιά φορά, χρησιμοποιούν λόγια πομπώδη, πολυχρησιμοποιημένα και γι' αυτό άσφαιρα, για την τραγική τύχη του «πανάρχαιου λαού του Ισραήλ». Στην

καλύτερη περίπτωση, είναι «ποιήματα μουσκεμένα σε μια βαθιά ανθρωπιά», όπως αυτά του Ιωάννου για τον χαμένο παιδικό του φίλο. Βεβαίως δεν περιμένει κανείς από ποιήματα να εκφράσουν την ιδιαιτερότητα μιας φυλετικής γενοκτονίας, μη συγκρίσιμης με άλλες εμπόλεμες καταστάσεις, αφού οι ναζί διώκτες διώκουν τον διωκόμενο Εβραίο παντού, πέρα από το έδαφος μιας πολεμικής σύγκρουσης, πέρα από το χώρο μιας ομαδικής εκτέλεσης για αντίποινα, και τον αναζητούν σε ληξιαρχεία και μητρώα, ανεξαρτήτως ηλικίας και σωματικής κατάστασης.

Ναι, γράφτηκαν συγκινητικά ποιήματα, σε μοντέρνα γραφή, σε ελεύθερο στίχο, με συνηχήσεις, παρηχήσεις, αποσπασματικότητα, και το λοιπό οπλοστάσιο της μοντέρνας ποιητικής τέχνης, αφού το Ολοκαύτωμα συμπίπτει, διόλου τυχαία άλλωστε, με την άνθηση της μοντέρνας ποίησης, σαν φαινόμενο κι αυτό της νεοτερικότητας, όπως υποστήριξε ο διάσημος κοινωνιολόγος Ζύγκμουντ Μπάουμαν στο κλασικό έργο του *Νεοτερικότητα και Ολοκαύτωμα* (1989). Στα ποιήματα αυτά είναι συχνά εμφανής η προσπάθεια, μέσα από θραύσματα λέξεων και αναρθρες συλλαβές, να ακουστεί ο λόγος σαν κραυγή, και η αποσπασματικότητα να υποβάλει τα όρια της οδύνης, σε μια προσπάθεια να ταιριάζει η μορφή με το περιεχόμενο. Ποιο περιεχόμενο, όμως, φίλοι μου, όταν το περιεχόμενο είναι ένα κουτί με «κύκλωνιο»;

Για τους παραπάνω λόγους θεωρώ ότι για το Ολοκαύτωμα στην ποίηση μπορεί κανείς να γράψει μόνο υπαινικτικά, μόνο μέσα από την δική του απόλυτη ταύτιση με τους δολοφονημένους, και όχι περιστασιακά, σε ποιήματα «θεματικής». Ένα τέτοιο ποίημα -που δεν ανθολογεί ο Χριστιανόπουλος-, έγραψε ένας αγαπημένος μου Καβαλιώτης ποιητής, ο Πρόδρομος Μάρκογλου, στη συλλογή *Έγκλειστοι* (1962). Και βέβαια πρέπει να αναφέρω τους στίχους του ποιητή Μανόλη Αναγνωστάκη στο ποίημα «Αντί να φωνασκώ...».

[Η κα Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου είναι καθηγήτρια Νεοελληνικής Φιλολογίας στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Έχει ασχοληθεί ιδιαίτερα με λογοτεχνικά θέματα του Ελληνικού Εβραϊσμού, στα βιβλία της «Το Ολοκαύτωμα των Ελλήνων Εβραίων» (1993), «Η λογοτεχνία ως μαρτυρία - Έλληνες πεζογράφοι για τη γενοκτονία των Ελλήνων Εβραίων» (1995), «Ο άλλος εν διωγμώ» (1998)].

Η “Alliance Israélite Universelle”

Του ΡΑΦΑΗΛ ΦΡΕΖΗ

Σύντομη ιστορική αναδρομή

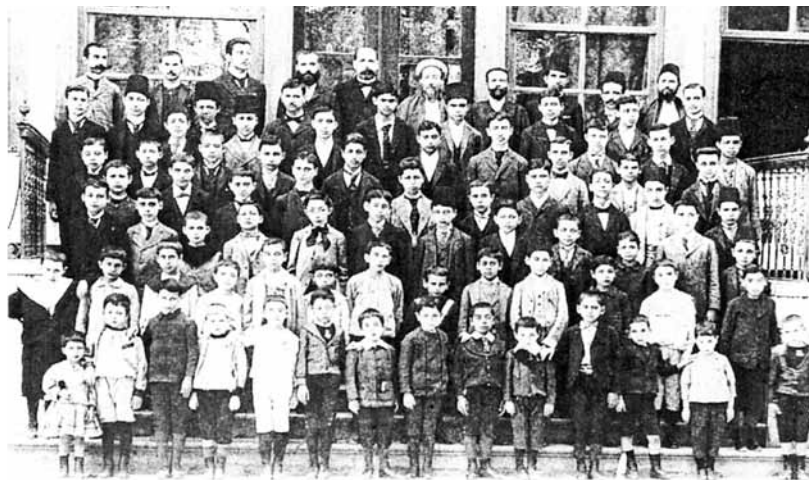
Στα μέσα του 18ου αιώνα η φτώχεια και η αγραμματοσύνη μαστίγες τις χώρες που βρίσκονταν κάτω από τη διοίκηση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Το 1840 ξέσπασαν στη Δαμασκό αντισημιτικές ταραχές, ενώ στη Ρωσία, ο Τσάρος Νικόλαος καταπίεζε τους Εβραίους για να εκχριστιανισθούν επιβάλλοντας σε αυτούς διάφορα περιοριστικά μέτρα.

Το 1858 ξέσπασε στην Μπολόνια της Ιταλίας η «Υπόθεση Μορτάρα» που προκάλεσε μεγάλη συγκίνηση στους εβραϊκούς κύκλους της Ευρώπης. (Η οικογένεια Μορτάρα είχε προσλάβει μια καθολική τροφό για το βρέφος της. Αυτό όταν αρρώστησε βαρεια, η τροφός του το βάπτισε καθολικό, κρυφά από τους γονείς του, και επέζησε. Λίγο αργότερα πήρε θρησκευτική μόρφωση. Το γεγονός αυτό όταν έγινε ευρύτερα γνωστό, προκάλεσε τη διεθνή κατακραυγή των Εβραίων της Ευρώπης). Δημιουργήθηκε τότε η ανάγκη για αλληλοβοήθεια μεταξύ των Εβραίων που θα κατωχύρωνε και θα υπερασπιζόταν τα δικαιώματά τους. Στη Γαλλία υπό την ηγεμονία του Ναπολέοντα (1850-60), ήταν ευνοϊκή περίοδος για τη δημιουργία ενός Παγκόσμιου Εβραϊκού Οργανισμού Αλληλοβοήθειας με διεθνή ακτινοβολία.

Ο Γάλλος Isidore Cahen, το 1858, διατύπωσε την άποψη ότι «οι Εβραίοι έπρεπε να στηρίζονται στους εαυτούς τους για την άμυνά τους» και πρότεινε την ίδρυση ενός Παγκόσμιου Εβραϊκού Οργανισμού με τίτλο «Alliance Israelite Universelle», ο οποίος θα υπερασπιζόταν τα δικαιώματά τους, αλλά θα τους πρόσφερε και μόρφωση. Τις ιδέες αυτές υποστήριξε και ο Γάλλος συγγραφέας Simon Bloch, ο οποίος με άλλους επτά αισιόδοξους νέους (Jules Carvallo, Charles Netter, Isidore Cahen, Aristide Astruc, Narcisse Leven, Eugene Manuel και Adolphe Cremieux), αποφάσισαν το Μάιο 1860 και ίδρυσαν την “Alliance Israelite Universelle” (A.I.U.) με σκοπό να εργαστεί παντού για τη χειρα-

- Παγκόσμια Ισραηλιτική Ένωση- και τα σχολεία της στην Ελλάδα

Θεσσαλονίκη. Τάξη μαθητών της Αλλιάνας με τους δασκάλους.

φέτηση των Εβραίων, να τους συμπαρασταθεί σε όσες χώρες επικρατούσε αντισημιτισμός, να ενθαρύνει την εκπαίδευσή τους και τις εκδόσεις μορφωτικών βιβλίων.

Η Α.Ι.Υ. με παρεμβάσεις της, το 1860, μπόρεσε να επιτύχει τη βελτίωση της νομικής θέσης των Εβραίων στη Σερβία και τη Ρουμανία, ενώ παρενέβη για το ίδιο θέμα στις κυβερνήσεις του Βελγίου, Ρωσίας, Ελβετίας και αργότερα του Μαρόκου.

Έκτοτε η Α.Ι.Υ., αναπτυσσόμενη σε μια παγκόσμια Οργάνωση, εργάστηκε παράλληλα για τη μόρφωση και την πνευματική ανύψωση των Εβραίων. Στην πνευματική αυτή δραστηριότητά της πέτυχε την ίδρυση δικτύου σχολών της στη λεκάνη της Μεσογείου, στα οποία φοίτησαν χιλιάδες μαθητές και μαθήτριες. Το ενδιαφέρον της «Αλλιάνας» στράφηκε και στην Ελλάδα όπου από το 1865 λειτούργησαν σχολεία της σε 10 εβραϊκές Κοινότητες.

Το κτίριο της σχολής Αλλιάνας στο Διδυμότειχο.

Τα σχολεία στις Ισραηλιτικές Κοινότητες της Ελλάδας

Στη μεγάλη εβραϊκή Κοινότητα Θεσσαλονίκης η μόνη εκπαίδευση που παρείχετο στα παιδιά ήταν από τη θρησκευτική σχολή «Ταλμούδ Τορά», η οποία ιδρύθηκε το 1520. Με την ανοχή της Τουρκικής Διοίκησης άρχισαν να λειτουργούν στην πόλη, από το 1850, διάφορα ευρωπαϊκά σχολεία -Ιταλικά, Αγγλικά, Βουλγαρικά, Ρουμανικά κ.ά.- τα οποία παρείχαν μια σύγχρονη ευρωπαϊκή εκπαίδευση. Η ανησυχία των υπευθύνων της Ισραηλιτικής Κοινότητας για τη μόρφωση των παιδιών της εκφράστηκε από το φωτισμένο ραββίνο της Θεσσαλονίκης Γεουδά Νεχαμά, που αποτάθηκε στα κεντρικά γραφεία της «Αλλιάνας» στο Παρίσι, η οποία του ανέθεσε την ίδρυση μιας σχολής στην Κοινότητα, επικαλούμενη παράλληλα τη συμπαράσταση του ραββίνου Ραφαήλ Ασσέρ Κόβο. Η προσπάθεια όμως αυτή δεν καρποφόρησε εξ αιτίας της διαμάχης που επικρατούσε μεταξύ των φιλελευθέρων προοδευτικών και των ραββινικών συντηρητικών κύκλων. Το γεγονός αυτό δεν απογοήτευσε τον Νεχαμά, ο οποίος συνεχίζοντας τις προσπάθειές του πέτυχε, το 1864,

την εκπροσώπηση της Αλλιάνας στη Θεσσαλονίκη από μια Επιτροπή που αποτελείτο από τον ίδιο και τους Μπετσαλέλ Αλεβύ, Σολομών Φερνάνδης, Μοδιάνο και Ερρίκο Περέιρα. Το 1867 δημιουργήθηκε η πρώτη επαγγελματική Σχολή θηλέων, με 360 μαθήτριες οι οποίες διδάσκο-

την εκπροσώπηση της Αλλιάνας στη Θεσσαλονίκη από μια Επιτροπή που αποτελείτο από τον ίδιο και τους Μπετσαλέλ Αλεβύ, Σολομών Φερνάνδης, Μοδιάνο και Ερρίκο Περέιρα. Το 1867 δημιουργήθηκε η πρώτη επαγγελματική Σχολή θηλέων, με 360 μαθήτριες οι οποίες διδάσκο-

νταν οικοκυρικά. Στις 25.10.1873 έγιναν τα εγκαίνια του πρώτου σχολείου της «Αλλιάνς», με πρόεδρο της Σχολικής Επιτροπής τον Μωυσή Αλλατίνη ο οποίος υπήρξε ισόβιος. Στη Σχολή γράφτηκαν 200 μαθητές, που αργότερα ο αριθμός τους ανήλθε σε 506. Από αυτούς μόνον οι 43 πλήρωναν δίδακτρα αφού οι υπόλοιποι ήταν άποροι. Ακολούθησε, το 1874, η λειτουργία του Παρθεναγωγείου, αρχικά με 186 μαθήτριες που αργότερα ο αριθμός τους έφθασε στις 432. Με καλούς οιωνούς λειτούργησε από το 1877 η Επαγγελματική Σχολή Αρρένων και το 1878 ιδρύθηκε η Εμπορική Σχολή. Παραρτήματα της Αλλιάνς ιδρύθηκαν και σε συνοικίες, όπως στη Βαρώνου Χίρς (1895), Καλαμαριάς (1897) κ.α.

Από το 1899 προσλήφθηκε στη σχολή δάσκαλος ο Ζοζέφ Νεχαμά (1880-1971) σε ηλικία 19 ετών, απόφοιτος της σχολής της Αλλιάνς, ο οποίος αργότερα φοίτησε στο Παρίσι στην Ecole Normal Israelite και διορίστηκε καθηγητής στην Αλλιάνς Θεσσαλονίκης, φθάνοντας μέχρι το βαθμό του Διευθυντού. Το 1909 αναγέρθηκε στη Θεσσαλονίκη ένα μεγάλο σχολείο της Αλλιάνς που ήταν διώροφο, με μεγάλη αυλή και κήπο. Κάθε όροφος του είχε 7 τάξεις και γραφεία των διευθυντών και των καθηγητών. Το σχολείο ήταν Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και φοιτούσαν 930 μαθητές. Το κτίριο καταστράφηκε... κατά τη μεγάλη πυρκαγιά της πόλης το 1917.

Σύμφωνα με πίνακα στο βιβλίο της κ. Ρένας Μόλχο, τα εβραϊκά σχολεία της Θεσσαλονίκης κατά το 1912 ήταν:

Της Αλλιάνς

«Μ. Αλλατίνη» (1873), με 912 μαθητές και 29 δασκάλους.

Σχολή Θηλέων (1874), με 630 μαθήτριες και 21 δασκάλους.

«Άσυλο» (1881), μικτό με 277 μαθητές-μαθήτριες και 10 δασκάλους.

«Τεχνική Σχολή» (1877), με 8 τάξεις και 58 μαθητές.

«Επαγγελματική Σχολή» (1887), με 8 τάξεις και 369 μαθήτριες.

«Λαϊκό Σχολείο» (1897), με 4-6 τάξεις και 300 μαθητές.

«Επαγγελματική Σχολή Θηλέων» (1910), με 6 τάξεις και 240 μαθήτριες.

Κοινοτικά Σχολεία

υπό την επίβλεψη της «Αλλιάνς»

«Κοινοτικό Σχολείο» (1904), με 6 τάξεις και 228 μαθήτριες.

«Ταλμούδ Τορά» (1880), με 12 τάξεις και 2.460 μαθητές και μαθήτριες.

Σχολείο της «Ένωσης» (1911), με 10 τάξεις και 2.250 μαθητές-μαθήτριες.

«Regie» (1916), με 6 τάξεις μικτό.

«Συνοικισμός Χίρς» (1916), με 6 τάξεις μικτό.

«Συνοικισμός Αγ. Παρασκευής» (1917), με 6 τάξεις μικτό.

«Συνοικισμός 151» (1917), με 6 τάξεις μικτό.

«Καραγάτσια» (1917), με 6 τάξεις μικτό.

«Συνοικισμός αρ. 6» (1917), με 6 τάξεις μικτό.

Ιδιωτικά σχολεία

υπό τον έλεγχο της Αλλιάνς

«Σχολή Χ. Σαλέμ» (1866;), με 4-6 τάξεις για μαθητές.

«Σχολή Αβρ. Βάριος» (1867-1873), με 4-6 τάξεις και 50 μαθητές.

«Σχολή Γκατένιο» (1890), με 7 τάξεις για μαθητές.

«Σχολή Πίντο» (1897-1941), με 8 τάξεις, μικτό.

«Αλτσέχ» (1898), με 9 τάξεις μαθητών.

«Οββαδία» (1900;), με 8 τάξεις μαθητών

«Χαλινούχ» (1900;), με 6 τάξεις μαθητών.

«Hilfsverein/Ezra», που ήταν σιωνιστικής κατεύθυνσης.

Πολλοί από τους μαθητές της Αλλιάνς ακολούθησαν τον επιστημονικό κλάδο και σπούδασαν γιατροί, δικηγόροι, εκπαιδευτικοί, άλλοι δε έγιναν ειδικευμένοι τεχνίτες, λογιστές κ.λπ. Στους απόρους μαθητές η εκπαίδευση παρείχετο δωρεάν, καθώς επίσης συσσίτια, ιματισμός και σχολικά είδη. Η Αλλιάνς βοήθησε σημαντικά στη μόρφωση των μαθητών αλλά και στην ανάπτυξη των μεταξύ σχέσεών τους. Ίδρυσαν το «Σύλλογο Αποφοίτων της Αλλιάνς». Παρά την οποιαδήποτε κριτική που ασκήθηκε σε βάρος της για τις «αφομοιωτικές και αντισιωνιστικές» τάσεις της, η Αλλιάνς συνέβαλε στην ανάπτυξη της εβραϊκής συνείδησης και ταυτότητας δημιουργώντας αίσθημα αξιοπρέπειας και αυτοσεβασμού των Εβραίων.

Ο άνεμος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και η ολοκληρωτική καταστροφή της Κοινότητας κατά το Ολοκαύτωμα δεν επέτρεψε μεταπολεμικά την επαναλειτουργία των σχολών.

Από το 1864 ο **Βόλος** γνώρισε οικονομική άνθηση και τότε μερικοί ενθουσιώδεις φίλοι (Δαβίδ Αμπραβανέλ, Α. Φρεζής, Γαβριήλ Φαρατζής, Μπάλτσερ, Εμμαν. Δαφφάς και Γκατένιο) είχαν την πρωτοβουλία να αποταθούν στην «Αλλιάνς» Παρισίων, για τη δημιουργία ενός παραρτήματός της στην Κοινότητα Βόλου. Η πρόταση έγινε αποδεκτή και στις 13.6.1865 έφθασε από το Παρίσι στο Βόλο ο δάσκαλος Μ. Βάϊσκοπ, ο οποίος από το φθινόπωρο του ίδιου χρόνου άρχισε να διδάσκει την πρώτη τάξη των μαθητών. Η Κοινότητα αν και είχε μικρές οικονομικές δυνατότητες στήριζε οικονομικά το σχολείο. Το 1869 δάσκαλος στο σχολείο ανέλαβε ο Ι. Μπλουμ και το 1870 διευθυντής ανέλαβε ο Δαβίδ Καζές με δάσκαλο τον Α. Bloch. Την περίοδο αυτή φοιτούσαν 54 μαθητές και από το 1873 έγινε μικτό, με τη φοίτηση 7 μαθητριών. Κατά την επίσκεψή τους στο Βόλο, το 1875, οι Βαρώνος Χίρς και Μ. Αλλατίνι έκαναν μια δωρεά 4.500 γαλ. φράγκων για την ενίσχυση του σχολείου. Η μεγάλη πρόοδος των μαθητών δημιούργησε καλή φήμη για το σχολείο με αποτέλεσμα να προκαλέσει το ενδιαφέρον χριστιανών συμπολιτών για τη φοίτηση των παιδιών τους στο σχολείο της Αλλιάνς. Κατά τις εορταστικές εκδηλώσεις του σχολείου μετείχαν ο Μητροπολίτης Δημητριάδος και εκπρόσωποι των τοπικών Αρχών.

Όμως ο Δαβ. Καζές, στη διάρκεια της θητείας του κρίθηκε ακατάλληλος και άρχισαν να δημιουργούνται προστριβές με τους γονείς και την Κοινότητα. Το 1878 το σχολικό κτίριο ήταν σε κακή κατάσταση και με τη μείωση του αριθμού των μαθητών αποδιοργανώθηκε ώστε να σταματήσει τη λειτουργία του. Οι επαφές της Κοινότητας με την «Αλλιάνς» Παρισίων, για την επαναλειτουργία του σχολείου συνεχίστηκαν ως το 1934 χωρίς όμως αποτέλεσμα.

Οι ιθύνοντες της Εβραϊκής Κοινότητας **Λάρι-σας**, ενθαρρυμένοι από το έργο της σχολής της «Αλλιάνς» στο Βόλο, ζήτησαν επίσης την ίδρυση μιας σχολής της στην πόλη τους. Αυτό επιτεύχθηκε στις 15.3.1869. Ο μεγάλος όμως αριθμός των μαθητών που προσήλθε δημιουργούσε το διαχωρητο στις αίθουσες και μερικοί εύποροι γονείς προτίμησαν να σπουδάσουν τα παιδιά τους στις σχολές της Αλλιάνς στη Θεσσαλονίκη. Ο διευθυντής της σχολής Bloch ήταν αυστηρός και προκαλούσε δυ-

σαρέσκεια στους γονείς. Έτσι αντικαταστάθηκε, το 1872, από τον Μ. Bendelac. Πριν την αποχώρησή του ο Bloch έκανε έκκληση στην Κοινότητα για τη συνέχιση της μόρφωσης των 130 πτωχών μαθητών. Το 1873 ο πρόεδρος της Κοινότητας Γκατένιο, με αναφορά του στην Αλλιάνς στο Παρίσι, κατέγραφε την δραματική κατάσταση των Εβραίων της πόλης του που μαστίζονταν από τη φτώχεια και την αγραματοσύνη, σε τρόπο ώστε οι γονείς να μην κατανοούν τα πλεονεκτήματα του σχολείου. Το δυσμενές αυτό κλίμα επιδεινώθηκε από την αδιαφορία των ιθυνόντων της Κοινότητας και η Αλλιάνς Παρισίων στις 11.4.1874 απεφάσισε το κλείσιμο του σχολείου. Αν και μεταγενέστερα έγιναν προσπάθειες για την επαναλειτουργία του σχολείου αυτές δεν καρποφόρησαν.

Στην Ισραηλιτική Κοινότητα **Διδυμοτείχου** από το 1880 είχε γίνει συνείδηση στους διοικούντες η ανάγκη εκπαίδευσης των παιδιών η οποία μέχρι τότε ήταν σχεδόν ανύπαρκτη. Είχε τότε διαδοθεί η φήμη του εκπαιδευτικού έργου της Αλλιάνς που είχε δημιουργηθεί στην Αδριανούπολη (1867) και Κωνσταντινούπολη (1870). Η Κοινότητα, το 1890, ζήτησε από την Αλλιάνς την ίδρυση μιας σχολής της και το 1897 έφθασε στην πόλη από το Παρίσι ο διευθυντής J. Barishac, ο οποίος το 1903 αντικαταστάθηκε από τον Μωρίς Φράνκο και το 1905 από τον Nissim Cueron. Το κτίριο όμως του σχολείου ήταν μικρό για το μεγάλο αριθμό μαθητών που φοιτούσαν. Τότε η Αλλιάνς έστειλε τα πρώτα χρήματα για την αγορά οικοπέδου και στη συνέχεια για την κατασκευή ενός διώροφου κτιρίου. Όμως το ενδιαφέρον της Αλλιάνς για τη σχολή άρχισε να μειώνεται εξ αιτίας της διένεξης που προέκυψε μεταξύ του τότε διευθυντού Μ. Agi και της δασκάλας Ρασέλ Μπεχάρ με αποτέλεσμα ο πρώτος να αναγκαστεί να αποχωρήσει. Ο διευθυντής Henke αντιμετώπισε τη δυσαρέσκεια της Κοινότητας, όταν η Αλλιάνς αρνήθηκε πρόσθετη χρηματοδότηση της Σχολής. Η ιστορία της σχολής σταμάτησε το 1924 αφού μπόρεσε να εκπληρώσει τους εκπαιδευτικούς σκοπούς της και έδωσε την ευκαιρία στους μαθητές της να γίνουν ενεργοί πολίτες.

Από το 1901 δημιουργήθηκε στη **Ρόδο** το πρώτο σχολείο της Αλλιάνς για μαθητές και το 1902 για μαθήτριες. Στεγάστηκε σε κτίριο το οποίο κατασκευά-

Ρόδος, 1919. Μαθήτριες της σχολής Αλλιάνς στο μάθημα οικοκυρικής (Αρχειό Εβραϊκού Μουσείου Ελλάδος).

Αργυρού, στα σύνορα της εβραϊκής συνοικίας, όπου σήμερα στεγάζονται το 6ο και 16ο Δημοτικό σχολείο. Στη σχολή δίδαξαν οι Ιάκωβος Αζαριά, Ε. Καρμόνα, Σρ. Μπράντο, Καμπελής και η δις Μπουσκέλα. Το 1912 οι Βούλγαροι έκαψαν πολλά σπίτια και καταστήματα και οι Εβραίοι απλώθηκαν σε όλες τις συνοικίες της πόλης. Έκτοτε η σχολή έπαψε

στηκε με δωρεά του Εδμόνδου Ρότσιλντ. Διευθυντής ανέλαβε ο Μ. Σέμαχ ο οποίος προσέλαβε τον Μ. Target, με δύο καθηγήτριες. Συνδιευθύντριες ήταν η δίδα Μπράουν για τους μαθητές και η κ. Γκρατσιάνι για τις μαθήτριες. Το 1905 οι μαθητές ανέρχονταν σε 144 (εκ των οποίων οι 105 φοιτούσαν δωρεάν) και 131 μαθήτριες (εκ των οποίων οι 70 φοιτούσαν δωρεάν). Στη διαδρομή των χρόνων στο σχολείο θήτευσαν οι Αλντο Λάτες (διευθυντής το 1925), ο καθηγητής Ντοφάνο και οι δασκάλες Αλέγγρα Αλχαδέφ και Τορόντο (1929). Επίσης οι δάσκαλοι και καθηγητές Μιχαέλωφ, Κοέν, Καραμπια, Γκεδαλιά Φράνκο, Ρουμπέν Αλχαδέφ, Μωυσής Χασσών, Ζακ Χουγνού, Ραφαήλ Φράνκο, Μwύς Αλχαδέφ και Βιτάλ (1934) κ.ά. Στο σχολείο διδάσκετο η εβραϊκή, η γαλλική, η τουρκική και αργότερα η ιταλική γλώσσα. Το κτίριο της σχολής καταστράφηκε από τους βομβαρδισμούς το 1943.

Στη φιλοπρόοδη Κοινότητα των **Σερρών**, οι ιθύνοντες ζήτησαν από την Αλλιάνς την ίδρυση μιας σχολής της, η οποία άρχισε να λειτουργεί το 1901, με ένα σύνολο μαθητών και μαθητριών 145. Κατά το 1905 αριθμούσε 138 ενώ το 1910 ανήλθε πάλι στους 145. Μερικοί άποροι μαθητές φοιτούσαν δωρεάν. Τις δαπάνες του σχολείου, κατά ένα μέρος, κατέβαλλε η Αλλιάνς και το υπόλοιπο συμπλήρωνε η Κοινότητα η οποία θεωρείτο από τις πλέον ισχυρές της Μακεδονίας, μετά τη Θεσσαλονίκη, αριθμώντας 1.300 μέλη. Η σχολή λειτουργούσε στην οδό

να λειτουργεί.

Από το 1903 μια ομάδα Εβραίων στα **Γιάννενα** ίδρυσαν ένα σχολείο θηλέων στο οποίο φοιτούσαν 150 μαθήτριες, οι οποίες διδάσκονταν την εβραϊκή γλώσσα και οικοκυρικά. Ενθαρρυσμένοι από την πρόοδο των μαθητριών αποτάθηκαν στην Αλλιάνς για την ίδρυση μιας σχολής της στην Κοινότητα. Η πρόταση έγινε αποδεκτή και το 1904 έφθασε στην πόλη, από το Παρίσι, το ζεύγος Καρμόνα προκειμένου να διδάξει στο σχολείο, το οποίο στεγάστηκε προσωρινά στο κτίριο της θρησκευτικής σχολής «Ταλμούδ Τορά». Το 1905 φοιτούσαν 400 μαθητές και 132 μαθήτριες. Δημιουργήθηκαν τάξεις επαγγελματικής κατεύθυνσης από τις οποίες αποφοίτησαν συνολικά 1.450 μαθητές και 839 μαθήτριες. Στη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου η Αλλιάνς δεν μπορούσε να χρηματοδοτήσει το σχολείο αλλά αυτό συνέχισε τη λειτουργία του με τη γενναιόδωρη προσφορά του Μποχωράκη Λεβή. Το 1915 λειτουργούσαν 8 τάξεις Δημοτικού και Σχολαρχείου. Η σχολή πρόσφερε στους απόρους μαθητές συσσίτιο, ιματισμό και σχολικά είδη. Από το 1913 ως το 1917 το σχολείο διηύθυνε το ζεύγος Σαρφατή που από το 1917 συνεργάζονταν με το ζεύγος Αραμά που το δεύτερο ανέλαβε τη διεύθυνση το 1922 για τρεις συνεχόμενες χρονιές. Δάσκαλος της γαλλικής προσλήφθηκε το 1919 ο Ιωσήφ Καπούγιας (ο γνωστός Ελληνοεβραίος ποιητής Γιωσέφ Ελιγιά). Το 1928 το σχολείο πέρασε στην εποπτεία του ελληνικού υπουργ-

γείου Παιδείας το οποίο διόρισε Έλληνες δασκάλους υπό τη διεύθυνση του ζεύγους Μορδοχαΐ Πιτσών. Το 1932 πέρασε στην ευθύνη της Κοινότητας και αναφέρονται οι δάσκαλοι Σαράτσης, Αχάμ Μουσών, Α. Πιτσών, Μωυσής Μάτσας, Παπάς και Παρθένης. Το 1937 το μαθητικό δυναμικό του σχολείου ανήρχετο σε 227, το 1939 σε 290 και το 1940 σε 301.

Στη διάρκεια της γερμανικής Κατοχής, πολλά πράγματα άλλαξαν, όμως η διδασκαλία των εβραϊκών συνεχίστηκε από τον δάσκαλο Μπενσιών Κοέν, ο οποίος παρέμεινε στη θέση του ως το ναζιστικό διωγμό. Το 1956 η Κοινότητα προσπάθησε να επαναλειτουργήσει το σχολείο, στο κτίριο της οδού Κουντουριώτου 56, αλλά η προσέλευση των μαθητών ήταν μικρή, αφού μόνο 173 Εβραίοι διασώθηκαν από το Ολοκαύτωμα και το σχολείο δεν επαναλειτούργησε.

Στην **Καβάλα** η σχολή Αλλιάνς λειτούργησε από το 1905 με 79 μαθητές οι οποίοι αυξήθηκαν σε 96, ενώ λειτούργησε και το Παρθεναγωγείο με 161 μαθήτριες και το Νηπιαγωγείο.

Το εκπαιδευτικό έργο της Αλλιάνς προσήλκυσε μαθητές και άλλων θρησκευμάτων. Το 1910 καταγράφηκαν 85 μαθητές και 152 μαθήτριες. Ο προϋπολογισμός του σχολείου ανερχόταν ετησίως σε 12.122 γαλ. φράγκα, στον οποίο η Αλλιάνς συμμετείχε με 2.100 γαλ. φράγκα. Στο έργο του σχολείου συνέβαλλαν οικονομικά τα εύπορα μέλη της Κοινότητας και παρείχετο στους απόρους μαθητές ιματισμός και τρόφιμα. Στο σχολείο δίδαξαν οι Αλμπέρτος Σαφάν, αδελφοί Ιωσήφ και Συμεών Μ. Πέσαχ ενώ διευθυντές διατέλεσαν από το 1905 οι Μ. Bassat, η δις Καρμόνα, Ε. Βουλγαρίδης, Μπιλγεράνο και Οββαδίας. Δεν αναφέρεται πότε η σχολή διέκοψε το έργο της.

Από το 1908, με πρωτοβουλία και στήριξη της Κοινότητας, λειτούργησε στην **Πρέβεζα** σχολή της Αλλιάνς με δύο τάξεις που είχαν 106 μαθητές και μαθήτριες. Το έργο της σχολής στήριζε κατά το ήμισυ του προϋπολογισμού του, ο οποίος ανήρχετο σε 3.000 γαλ. φράγκα, η Κοινότητα. Το 1911 ήρθε από το Παρίσι στην Πρέβεζα ο καθηγητής Σολομών Ντανόν, ο οποίος ανέλαβε τη διδασκαλία της γαλλικής γλώσσας. Ο ίδιος, κατά τον πόλεμο του 1912, ανέπτυξε μεγάλη φιλανθρωπική δραστηριότητα λόγω της

μεγάλης φτώχειας που επικρατούσε. Όταν πέθανε ο Ντανόν, το 1913, αντικαταστάθηκε από άλλον από το Παρίσι. Στο σχολείο δίδαξαν συνολικά 4 δάσκαλοι της γαλλικής και εβραϊκής γλώσσας καθώς και της οικοκυρικής. Η λειτουργία του σχολείου συνεχίστηκε για ένα ακόμη μικρό διάστημα.

Στην **Κομοτηνή** το σχολείο της Αλλιάνς άρχισε να λειτουργεί από το Σεπτέμβριο 1910. Είχε τρεις τάξεις με 192 μαθητές και διευθυντή τον Μ. Banderly. Η Κοινότητα στις αρχές του 1900 αριθμούσε 1.200 μέλη. Δεν υπάρχουν περισσότερα στοιχεία ή άλλες πληροφορίες για τη διάρκεια λειτουργίας της σχολής.

Επίσης δεν υπάρχουν στοιχεία για τη σχολή της **Χίου** όπου στη σχετική αλληλογραφία με την Αλλιάνς, αναφέρονται ως δάσκαλοι οι Ν. Κορντόζο (1896-97), Πολίτη-Αρτζι (1898-1908), Ραφαήλ Αμάτο (1906).

Στα αρχεία της Αλλιάνς Παρισίων υπάρχει αλληλογραφία με την Κοινότητα **Ξάνθης** (1894) και **Καστοριάς** (1902-3).

Βιβλιογραφία

- Αρχεία **Alliance Israélite Universelle** Παρίσι.
- Chouraqui Andre, **L' Alliance Israelite Universelle et la Renaissance Juive Contemporaine - Cent ans d' Histoire**. Παρίσι, 1966.
- Εγκυκλοπαίδεια **Judaica**
- Levy Isaac, **Jewish Rhodes a Lost Culture**, Judah L. Magnes Museum, Berkeley, 1989.
- Μόλχο Ρένα, **Οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης 1856-1919. Μια ιδιαίτερη Κοινότητα**. Εκδόσεις «Θεμέλιο», Αθήνα 2008.
- Νεχαμά Ζοζέφ, **Η ιστορία των Ισραηλιτών Θεσσαλονίκης**, Θεσ/νίκη, 1978.
- Παπαστάθη Χαραλ., «Η καλλιέργεια των γραμμάτων στη Θεσσαλονίκη κατά τη Τουρκοκρατία». Ανάτυπο από δημοσίευμα στη **Νέα Εστία**, Χριστούγεννα 1985.
- Σταμπολής Γεωργ., **Η ζωή των Θεσσαλονικέων πριν και μετά το 1912**. Εκδόσεις «Διόσκουροι», 1994.
- Τομανά Κώστα. **Τα σχολεία της Θεσσαλονίκης μέχρι το 1944**. Εκδόσεις Νησίδες, 1997.
- Φρεζή Ραφαήλ. **Το εκπαιδευτικό έργο των σχολών Alliance Israélite Universelle**, Βόλος 2000.

[Ο κ. **Ραφαήλ Φρεζής** έχει ασχοληθεί με θέματα της ιστορίας των Ελλήνων Εβραίων. Η συγκέντρωση των στοιχείων έγινε στα γραφεία της Αλλιάνς στο Παρίσι, στα σημεία στα οποία τα στοιχεία δεν είναι πλήρη αυτό οφείλεται σε αδυναμία των αρχείων.]

Η Ισραηλιτική Κοινότητα Σερρών στα χρόνια προ του Ολοκαυτώματος

Του ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥ ΒΟΥΡΟΥΤΖΙΔΗ

Την αποφράδα ημέρα της 28ης Ιουνίου του 1913, με την είσοδο των Βουλγάρων στην πόλη των Σερρών, εξακόσιοι Σερραίοι, για να γλιτώσουν από βέβαια σφαγή, ζήτησαν καταφύγιο στο χώρο της πατρικής οικίας των Σιμαντώβ, όπου στεγαζόταν το Ιταλικό προξενείο.¹ Το προξενικό κτίριο περικυκλώθηκε από το Βουλγαρικό στρατό. Ο υποπρόξενος Μεναχέμ Σιμαντώβ ανεβασμένος σ' ένα παράθυρο του κτιρίου, ζήτησε από τους Βούλγαρους στρατιώτες να χαρίσουν τη ζωή στους συμπολίτες του και όταν το αίτημά του για έλεος έπεσε στο κενό, χρησιμοποίησε την ατομική του περιουσία προκειμένου να τους σώσει τη ζωή. Πέταξε στους Βούλγαρους, που ήταν έτοιμοι να πυρπολήσουν τους πολιορκημένους στο κτίριο Σερραίους, εκατοντάδες χρυσές λίρες, ενώ τα βαρύτιμα χαλιά του αρχοντικού,² βρεγμένα, απλώθηκαν στην οροφή του, προκειμένου, να αποσοβήσουν τον κίνδυνο ανάφλεξης του από τα παραπλεύρως πυρπολούμενα οικήματα. Η είσοδος των προφυλακών του Ελληνικού Στρατού νωρίς το απόγευμα της 28ης Ιουνίου του 1913 στην κατεστραμμένη πόλη, σήμανε τη λύτρωση των πολιορκημένων Ελλήνων στο αρχοντικό του Μεναχέμ Σιμαντώβ.³

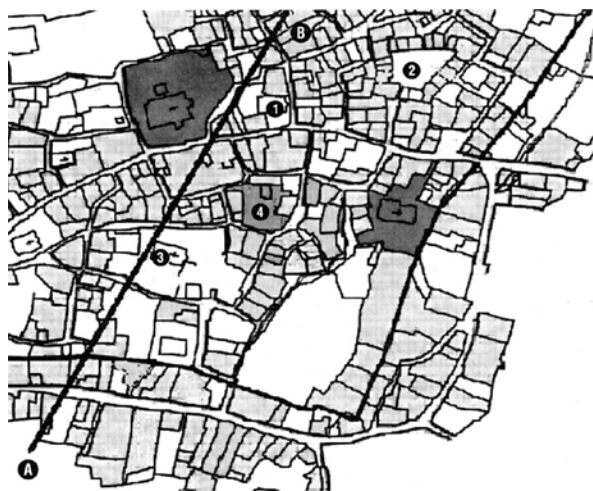
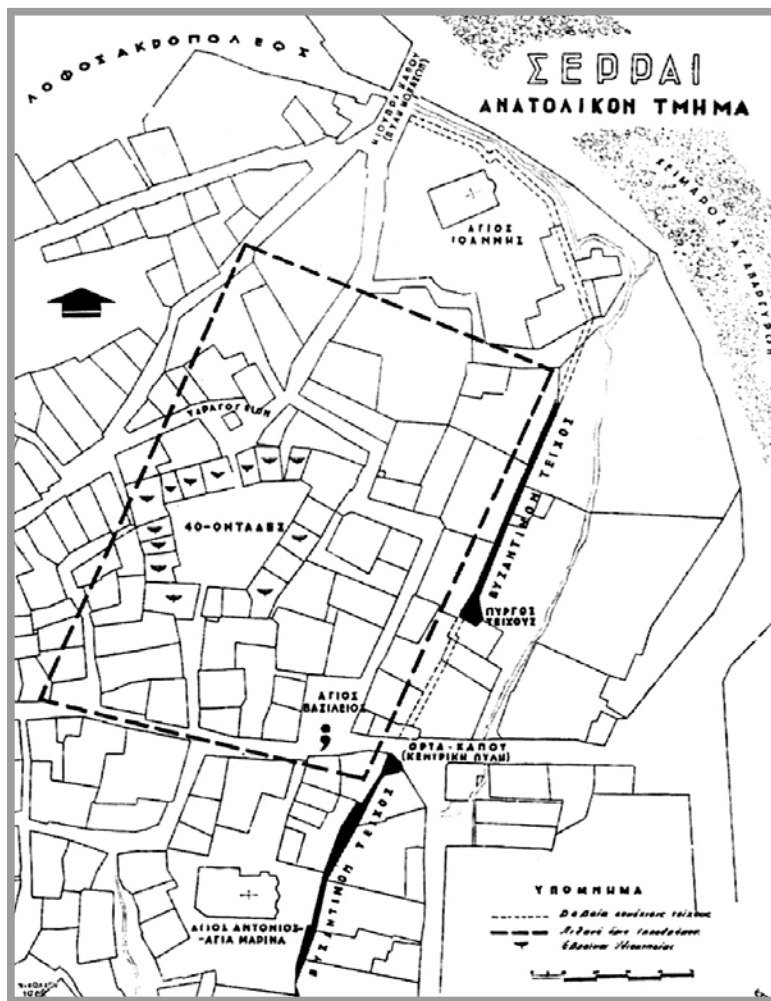
Ο χρόνος εγκατάστασης των Εβραίων στην περιοχή των Σερρών μας είναι άγνωστος. Η πρώτη, βεβαιωμένη μαρτυρία ύπαρξης εβραϊκού στοιχείου σημειώνεται το 1162 στο χωριό Mitrizzi (το σημερινό Δημητρίτσι), από το ραβίνο Βενιαμίν μπεν Γιονά από την Τουδέλα της Ισπανίας. Το Μάρτιο του 1333 ο αυτοκράτορας του Βυζαντίου Ανδρόνικος Γ' Παλαιολόγος εκδίδει χρυσόβουλο, στο οποίο αναφέρεται η ύπαρξη μικρής αριθμητικά εβραϊκής κοινότητας στο Κάστρο της Ζίχνης, την ύπαρξη της οποίας επιβεβαιώνει το 1345 με χρυσόβουλό του ο Σέρβος ηγεμόνας Στέφανος Δουσάν. Κατά το Σερραίο Μερκάτο Κόβο,⁴ η αρχαιότερη ομάδα Εβραίων στην πόλη των Σερρών ήταν οι Ρωμανιώτες ή Βυζα-

ντινοί Εβραίοι. Δεύτερη πληθυσμιακά εβραϊκή ομάδα, που ήλθε στην πόλη των Σερρών το 1545, είναι η ομάδα Ashkenazi, που ζούσε μέσα στο Κάστρο των Σερρών στην περιοχή των «*Σαράντα Οντάδων*». Μια τρίτη ομάδα συγκροτούσαν οι διωγμένοι από την Ισπανία το 1487-1492 Εβραίοι Σεφαρδείμ.⁵ Ακόμη, στα Σέρρας βρήκαν προστασία εβραϊκές οικογένειες που κατάγονταν από την Ιταλία, τη Σικελία και την Αφρική. Το 1676 οι Εβραίοι που ζούσαν στην πόλη των Σερρών ξεπερνούσαν τα 280 άτομα. Η έλευση στα Σέρρας των νέων Εβραίων εποίκων επηρέασε τους αριθμητικά λιγότερους Ρωμανιώτες Εβραίους. Το μεσσιανικό κίνημα του Sabbatai Sevi, (Σμύρνη 1626, Αλβανία 1676) τάρραξε την εβραϊκή κοινότητα των Σερρών και επηρέασε τη συνοχή της. Το 1777 η εβραϊκή κοινότητα είναι αριθμητικά η ισχυρότερη στην ευρύτερη περιοχή, μετά την κοινότητα της Θεσσαλονίκης, ενώ οι κοινότητες Δράμας, Καβάλας, Νευροκοπίου και Ξάνθης ιδρύθηκαν από μέλη της Σερραϊκής εβραϊκής κοινότητας.⁶ Η επικράτηση της ισπανοεβραϊκής γλώσσας, που μιλιόταν στην πόλη των Σερρών έως και το 1932, είναι αδιάψευστος μάρτυρας της πολιτισμικής επικράτησης των Εβραίων Σεφαρδείμ.

Ο τόπος μέσα στο Κάστρο των Σερρών, όπου εγκαταστάθηκαν αρχικά οι Εβραίοι Σεφαρδείμ, ονομαζόταν «*Γιαχουτιέρ Χαβλισή*» ή «*Αυλή των Εβραίων*» ή «*Σαράντα Οντάδες*». Κατά τον Νίκο Νικολάου η περιοχή μέσα στο Κάστρο των Σερρών όπου εγκαταστάθηκαν οι Εβραίοι ενδεχομένως να υπήρξε η περιοχή του αρχαίου Ιπποδρόμου, όπου την άνοιξη του 1018 ο Βασίλειος ο Βουλγαροκτόνος δέχτηκε την υποταγή των Βουλγάρων. Μαρτυρία για τη θέση του Ιπποδρόμου από αλλού δεν έχουμε. Η συμπαγής όμως οίκηση της θέσης αυτής από τους Εβραίους, σημαίνει ότι ο τόπος αυτός πρέπει πιο μπροστά να ήταν άδειος και τέτοια άδεια έκταση μόνο ο χώρος ενός Ιππόδρομου δικαιολογεί.⁷

Κατά την ύστερη τουρκοκρατία, τα σπίτια της συνοικίας ήταν παρατεταγμένα στις πλευρές μιας τετράγωνης και αρκετά ευρύχωρης αυλής. Όπως συνάγουμε από τα ονόματα στον κτηματογραφικό πίνακα της πυρκαϊστούς ζώνης στην πόλη των Σερρών, από τα 17 οικόπεδα που έβλεπαν στην «Αυλή των Εβραίων», τα 13 ήταν εβραϊκές ιδιοκτησίες. Στα οικόπεδα αυτά υπήρχαν πολλές μικρές ξύλινες κατοικίες, γι' αυτό και η ονομασία «*Σαράντα Οντάδες*», στις οποίες ζούσαν οι οικονομικά ασθενέστεροι Εβραίοι, που ήταν και η πλειοψηφία της κοινότητάς τους. Στο σημερινό πολεοδομικό ιστό της πόλης των Σερρών, οι «*Σαράντα οντάδες*» βρίσκονται στο οικοδομικό πολύγωνο, που περικλείεται από τις οδούς Αμφιπόλεως, Κωνσταντινουπόλεως και Ορφέως (Ο.Π. 75). Ο πυρήνας αυτός περιβαλλόταν από ιδιοκτησίες Εβραίων που εκτείνονταν, σύμφωνα με τη μαρτυρία της Σερραίας Άννας Τριανταφυλλίδου, από τη νοητή ευθεία που ένωνε τις εκκλησίες της Αγίας Παρασκευής,⁸ η οποία πριν την

καταστροφή της από την πυρκαγιά του 1913 ήταν χτισμένη βορειότερα από τη σημερινή της θέση, και Αγίας Φωτίδας (Φωτεινής), καθώς και του ευρισκόμενου στην αυλή της εκκλησίας αυτής μικρού ναού του Αγίου Νικολάου⁹ και έφτανε, έως και τα όρια του ναού του Αγίου Ιωάννου (Προδρομούδι). Σε σχέση με το σημερινό πολεοδομικό ιστό της πόλης, ο κύριος κορμός των εβραϊκών αυτών ιδιοκτησιών βρισκόταν δεξιά και αριστερά της οδού Αγίου Αντωνίου και κάλυπτε τμήμα από τα σημερινά Ο.Π. 49, 50, 55 και 75. Διασπαρτες και, πάντως όχι μακριά από τη συναγωγή «*Kal Cabol*», υπήρχαν οι

Μέρος από χάρτη του πυρκαϊστούς τμήματος της πόλης των Σερρών. 1. Ναός Αγίας Παρασκευής. 2. Αυλή των Εβραίων: «*Γιαχουτιλέρ Χαβλιση*» ή «*Αυλή των Εβραίων*» ή «*Σαράντα Οντάδες*». 3. Ναός Αγίας Φωτεινής. 4. Εβραϊκή συναγωγή: «*Kal Cabol*». Α-Β. Όριο απ' όπου άρχιζε η εβραϊκή συνοικία.

ιδιοκτήτες κατοικίες των εύπορων Εβραίων, που ήταν μεγάλα δώροφα κτίσματα, «*πατριαρχικά*» τα χαρακτηρίζει η Άννα Τριανταφυλλίδου, που γιόρτασε στην ευρύχωρη αυλή ενός τέτοιου αρχοντικού, προσκεκλημένη αυτή και η οικογένειά της από το «*σινιόρ Σαφάτσιο*», τη γιορτή της Σκηνοπηγίας.¹⁰ Η περιοχή αυτή σώθηκε από τη μεγάλη πυρκαγιά της 29ης Ιουνίου 1849,¹¹ όχι όμως και απ' αυτήν της 29ης Ιουνίου 1913.

Εντός των ορίων της ευρύτερης εβραϊκής συνοικίας, νότια από την «*Αυλή των Εβραίων*», κτίσθηκε, υπό την επίβλεψη του ραβίνου Abraham Stroussa, η μεγάλη συνα-

γωγή «Kal Cabol». Το όλο κτίσμα ήταν επιβλητικό.

Το ύψος της συναγωγής ξεπερνούσε την ανάλογη διάσταση της παρακείμενης εκκλησίας της Αγίας Φωτεινής. Εφαπτόμενα σχεδόν στην Kal Cabol, λειτουργούσαν τα ευαγή ιδρύματα της εβραϊκής κοινότητας, που ήταν: ένας χώρος για γυναίκες (Snoga), ένα ιεροσπουδαστήριο, μια ραβινική βιβλιοθήκη, σημαντική για το πλήθος των συγγραμμάτων που περιείχε, ένα άνετο αναγνωστήριο, ένας ξενώνας και ένα δημοτικό σχολείο (Melbar).

Σύμφωνα με τον κτηματολογικό πίνακα της πυρκαϊούστου περιοχής, ιδιοκτήτες οικοπέδων στα όρια αυτής της ζώνης ήταν ένας μικρός αριθμός Σερραίων εβραϊκής καταγωγής, προφανώς οι πιο ευκατάστατοι από το σύνολο της εβραϊκής κοινότητας. Κάτοχοι οικοπέδων, στο δαιδαλώδη πολεοδομικό ιστό της αρχαίας πόλεως των Σερρών, ήταν οι οικογένειες των: Αβαδιά Σιμαντώβ, Αβαδιά Μωυσέ Ιακώβ, Αβράμ Γαδενή, Αβράμ Χαήμ Δανιήλ, Αβράμ Σαλώμ Ιακώβ, ο οποίος διατηρούσε κατάστημα παντοπωλείου, Αβράμ Αβαδιά, Αρδίτη Ιούδα, Κλάρα Γαλμίδη, Γιουσέφ Μπόενη, Γιουχανέ Μπενσοά, που ήταν κρεοπώλης, Γιουσέφ Ναμίας, ήταν έμπορος, Γιουσέφ Ερερά, ήταν χρυσοχόος, Γουδά Μπενσοά, που ήταν κρεοπώλης, Δαβίδ Αρδίτη, Εστέρ Καλδερόν, Ιούδα Αβραμανίκ, Ιούδα Σαλιέλ, η Ισραηλιτική Κοινότητα, Λιασί Σχινατζή, Μεναχέμ Σιμαντώβ (ο μόνος από την εβραϊκή κοινότητα με επτά ιδιοκτησίες), Μπίτι Αβραάμ, που ήταν φαρμακοποιός, Μπουρλά Ιακώβ, που ήταν δικηγόρος, Μπουρλά Ισαάκ Δανιήλ, Μωυσόν Αμπαγιού, Ροφέλη Σχινατζή, Ροφέλι Μάρκου, Σαλιέν Γκατένη, Σαμουήλ Κοέν, που ήταν αργυραμοιβός, Σολομών Φαΐς, που ήταν έμπορος, Σολομών Καραμφίλ, Σολομών Μπόινο και Χαΐμ Φλωρεντίνη.

Εν τω μεταξύ οι καλές οικονομικές συνθήκες στην πόλη των Σερρών προσέλκυσαν νέους εποίκους, που συνέβαλαν στη ραγδαία αύξηση του εβραϊκού πληθυσμού. Ο περιορισμένος χώρος της αρχαίας κοινότητας στην περιοχή «Σαράντα Οντάδες» δεν επαρκούσε να στεγάσει το σύνολο του εβραϊκού πληθυσμού. Έτσι δημιουργήθηκε, περί το 1850, μια νέα εβραϊκή συνοικία στο προάστιο Arabajilar. Σήμερα, η περιοχή αυτή βρίσκεται ανάμεσα στις οδούς Αθ. Αργυρού και Ανθέων (Ο.Π. 227 και 226) και Αθ. Αργυρού και Αμύντα (Ο.Π. 218 και 220). Το 1883 η

εβραϊκή κοινότητα Σερρών έχει δύο συναγωγές, μία σε κάθε συνοικία, καθώς και δύο σχολεία. Το 1906-07 και οι δύο εβραϊκές κοινότητες αριθμούν 1.420 μέλη. Το 1901 στο σχολείο της εβραϊκής συνοικίας «Σαράντα Οντάδες» λειτούργησε η Σχολή Alliance Israelite Universelle με 145 μαθητές. Η Σχολή αυτή διέκοψε τη λειτουργία της με επέμβαση των Βουλγάρων το 1912.

Στην εβραϊκή κοινότητα των Σερρών, περί τα μέσα του 19ου αι. αναπτύχθηκε ένα πολιτιστικό κίνημα με το όνομα «Los Vente y dos». Μέλη αυτού του πολιτιστικού κινήματος ήταν νέοι των μεγαλοαστικών εβραϊκών οικογενειών, που πρωτοστάτησαν στη δημιουργία πολιτιστικών συλλόγων. Πόλη των «Φιλάνθρωπων και των Μαικηνών» χαρακτηρίζουν την πόλη των Σερρών οι εβραϊκής καταγωγής λόγιοι του 19ου αιώνα.¹² Οι εβραϊκοί σύλλογοι: «Φίλοι της παιδείας», «Φίλοι της Βιβλιοθήκης», «Σύλλογος Κορασίδων», «Εταιρεία Αγαθοεργιών» είχαν μέλη και από τις δυο εβραϊκές κοινότητες, λειτουργώντας έτσι και ως συνδετικός κρίκος για όλη την εβραϊκή οικογένεια. Οι νεαροί αστοί είχαν δημιουργήσει και ένα καφενείο, που ήταν μόνο για την ελίτ της εβραϊκής κοινότητας. Η εβραϊκή ένωση «Φίλοι της Προόδου», οργάνωνε γιορτές στην πόλη των Σερρών με φιλανθρωπικούς στόχους.

Κατά την ύστερη τουρκοκρατία, στα πλαίσια μιας πολυπολιτισμικής κοινωνίας, οι Εβραίοι των Σερρών αναλαμβάνουν σημαντικές δημόσιες θέσεις, όπως ο Vital Moise Faraggi που ήταν δικηγόρος και νομικός σύμβουλος της Γενικής Διευθύνσεως Καπνών της Οθωμανικής Διοίκησης, ο Mouchonachi Faraggi, που ήταν πρόξενος της Αυστροουγγαρίας, ο Behor Aschkenazi, που ήταν αυτοκρατορικός θησαυροφύλακας στη Νομαρχία Δράμας και ο Menahem Simanton, που ήταν επίτιμος υποπρόξενος του Ιταλικού Βασιλείου (με διερμηνέα τον Αζαρία Οβαδία).

Θα σταθούμε ειδικότερα στον Μεναχέμ Σιμαντώβ, που κυριαρχεί στην εβραϊκή κοινότητα των Σερρών, όχι μόνο για την εξέχουσα θέση του ως υποπρόξενου του Ιταλικού Βασιλείου, αλλά και γιατί ήταν ο σημαντικότερος οικονομικός της παράγοντας.¹³ Η οικογένειά του ήρθε στην πόλη των Σερρών το πρώτο μισό του 19ου αιώνα από την Κέρκυρα, στην οποία μετακόμισε, κατά πάσα πιθανότητα από την Απουλία της Ιταλίας. Το 1823 ένα κύμα κοι-

νωνικού κατατρεγμού των Εβραίων στα Επτάνησα, υποχρέωσε έναν ικανό αριθμό ευπόρων οικογενειών να εγκαταλείψουν την Κέρκυρα και να εγκατασταθούν σε πόλεις που οι συνθήκες μιας μόνιμης διαβίωσης ήταν οι καλύτερες δυνατές. Η αύξηση του πληθυσμού της Εβραϊκής κοινότητας στην Κέρκυρα (πάνω από 4.000 μέλη στις αρχές του 19ου αιώνα) και η υποχρεωτική παραμονή τους σε αυστηρά περιορισμένο χώρο, σε συνδυασμό με τους διωγμούς των Γάλλων Αυτοκρατορικών -όταν ήρθαν στο νησί το 1807- ολοκλήρωσε τη φυγή ευπόρων οικογενειών, που από καιρό

Η οικογένεια Σιμαντώβ στον κήπο του σπιτιού της στις Σέρρες πριν το 1913 (συλλογή οικογένειας Ντ. Σιμαντώβ).

αναζητούσαν τον κατάλληλο τόπο εγκατάστασής τους και τον ασφαλέστερο τρόπο για να φύγουν από το νησί.¹⁴ Αυτήν περίπου την εποχή εγκαταστάθηκε στα Σέρρες η οικογένεια Σιμαντώβ. Το γενεαλογικό δέντρο της οικογένειας, ξεκινά με τον Αβραάμ Σιμαντώβ, που γεννήθηκε στα Σέρρες το 1850, σπούδασε στο σχολείο της εβραϊκής κοινότητας και ασχολήθηκε με το εμπόριο. Η επιχειρηματική του δραστηριότητα έφτανε έως και την Αίγυπτο, όπου και πέθανε το 1901 στην πόλη της Αλεξάνδρειας. Ο Αβραάμ Σιμαντώβ νυμφεύτηκε τη Ραχήλ Αμπραβανέλ, που γεννήθηκε γύρω στα 1850-1855 και πέθανε στα Σέρρες το 1925. Ο Αβραάμ και η Ραχήλ Σιμαντώβ απέκτησαν, εννέα παιδιά. Ο πρωτότοκος γιος τους Μεναχέμ γεννήθηκε το 1877 και ακολούθησαν η Φλώρα (Σέρρες 1879-Γαλλία 1957), ο Μωϋσής (Σέρρες 1881-Παρίσι 1941), ο Σαμουήλ, (Σέρρες 1883-Αουσβιτς 1942), η Σαρά (Σέρρες 1885-Σμύρνη 1933), η Ταμάρ (Σέρρες 1887- Βουλγαρία ;), ο Ιωσήφ (Σέρρες 1890-Αθήνα 1947), η Τζεμίλα (Σέρρες 1892-Σέρρες ;) και ο Ζακ Σιμαντώβ (Σέρρες 1895-Γενεύη 1956). Ο νεότερος όλων Ζακ Σιμαντώβ, νυμφεύθηκε τη Νταΐζη Σαλέμ και απέκτησαν δύο αγόρια: τους Μισέλ και Ντανιέλ. Ο Σαμουήλ πέθανε στο Άουσβιτς μαζί με τη γυναίκα του Ιουλία και την κόρη τους Αλήν. Από τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας του Αβραάμ Σιμαντώβ, η Σαρά Σιμαντώβ παντρεύτηκε τον Λέων Κοντέντε και απέκτησαν τη Μαρίκα Κοντέντε ενώ, ο Ιωσήφ Σιμαντώβ, νυμφεύθηκε τη Νταΐζη Καμπελή και απέκτησαν

δύο παιδιά, τον Αλβέρτο και τη Μιμικά Σιμαντώβ. Ο Μεναχέμ Σιμαντώβ νυμφεύτηκε στα Σέρρες το 1903 τη Μαρία Σαπόρτα (Θεσσαλονίκη 1881-Παρίσι 1959). Από τον γάμο του απέκτησε τρία παιδιά, την Ίντα, τον Λέοντα και τον Αλβέρτο. Η Ίντα (Σέρρες 1904- Αθήνα 1996) σπούδασε στη Γαλλική Σχολή της Θεσσαλονίκης και το 1924 παντρεύτηκε τον Ισαάκ Κόβο. Το 1910 στα Σέρρες γεννήθηκε ο Λέων, που πέθανε στην Αθήνα το 1969 και τέλος το 1924 στη Θεσσαλονίκη γεννήθηκε ο Αλβέρτος, που από το 1954 ζει στο Παρίσι.

Ο Μεναχέμ Σιμαντώβ, διακρίθηκε για την ευρυμάθειά του και πρόκοψε στην εργασία του. Το εμπόριο καπνού, ξυλείας και βαμβακιού, καθώς και ο κινηματογράφος ήταν οι τομείς της εμπορικής δραστηριοποίησης της οικογένειας Σιμαντώβ. Ο Μεναχέμ Σιμαντώβ και ο Αζαρία Οβαδία¹⁵ (αντιπροσώπευαν την εταιρεία Pathe-Cinema-Paris) εισήγαγαν από το 1914 τον κινηματογράφο στην πόλη των Σερρών, διατηρώντας αίθουσα προβολών στη σημερινή οδό Διονυσίου Σολωμού.

Το σπίτι της οικογένειας Σιμαντώβ, στο οποίο αναφερθήκαμε ήδη, κτίστηκε γύρω στα 1870. Βρισκόταν επί της οδού Αγίου Νικολάου (σήμερα, στη συμβολή των οδών Χατζηπανταζή και Αντιόχου), έναν από τους βασικούς οδικούς άξονες της πόλης πριν από το 1913. Βρισκόταν έξω από το Κάστρο των Σερρών και ως εκ τούτου δεν μπορεί να σταθεί οδηγός για την τυπική εβραϊκή κατοικία στη συνοικία «*Σαράντα Οντάδες*». Τα συνορεύοντα με το αρχοντι-

κό των Σιμαντώβ σπίτια ήταν Σερραίων, Χριστιανών το θρήσκευμα. Το αρχοντικό ήταν ένα τεράστιο συγκρότημα, όπου στεγάζονταν όλα τα μέλη της μεγάλης οικογένειας και περιβαλλόταν από εκπληκτικό κήπο με συντριβάνι, φυτά και δέντρα, περιτοιχισμένο από υψηλό μαντρότοιχο. Το κτίριο αποτυπώθηκε λίγο πριν κατεδαφιστεί.¹⁶ Ήταν μια εξαίρεση σε σχέση με τα μονώροφα σπίτια των μεροκαματιάρηδων Εβραίων με τη μικρή αυλή στο πίσω μέρος. Σε όλες όμως τις οικίες των Εβραίων, πάνω και δεξιά από την κεντρική είσοδο, υπήρχε η «μεζουζά».¹⁷

Σημειώσεις

1. Την 28η Ιουνίου πολλοί Σερραίοι ζήτησαν προστασία στο Προξενείο της Αυστρίας, υποπρόξενος της οποίας ήταν ο Γεώργιος Ζλάτκος. Οι Βούλγαροι περικύκλωσαν το αρχοντικό του Ζλάτκου, στο οποίο στεγαζόταν το προξενείο και απήγαγαν περισσότερες από διακόσιες οικογένειες καθώς και τον ίδιο τον υποπρόξενο. Οι αιχμάλωτοι, καθώς και όλα τα κλοπιμαία από τη λεηλασία του αρχοντικού, μεταφέρθηκαν στο χωριό Ντουτλί όπου, μετά από την καταβολή λύτρων και την πίεση των προφυλακών του Ελληνικού Στρατού, αφέθηκαν ελεύθεροι. Σημειώθηκε ότι στην πόλη των Σερρών λειτουργούσαν, εκτός από τα Προξενία Ιταλίας και Αυστρίας και τα Προξενία της Ελλάδας, Ρωσίας, Αγγλίας και Γαλλίας. Βλ. No. 17a. Statement of Mr. Zlatkos, Vice Consul of Austria Hungary at Serres: (*Atrocities Bulgares*, p. 23.) Carnegie Endowment for International Peace, 1914: Report to inquire into the causes and Conduct of the Balkan Wars, Appendix B.

2. Για το αρχοντικό των Σιμαντώβ δεξ: Λίλα Θεοδωρίδου-Σωτηρίου και Κώστας Θεοδωρίδης, «Κτίριο Σιμαντώβ στα Σέρρες», *Σερραϊκά Ανάλεκτα*, 2 (1993-1994) 197-210.

3. Το περιστατικό καταγράφηκε στο: Carnegie Endowment for International Peace, 1914: Report to inquire into the causes and Conduct of the Balkan Wars, Appendix B: «*The Italian consular agency, a well-built house, surrounded by a vast garden, was saved almost miraculously from destruction; it is the only house saved in a whole quarter which was burnt down, and the Italian consular agent Menahem Simantov explained to us, that at noon on Friday several infantry soldiers ordered him to open his house, in which 600 people had taken refuge, mainly women and children. He showed himself at a window, the soldiers demanded £400. His knowledge of Bulgarian enabled him to save them. He persuaded the soldiers to be content with £54 and to withdraw. The presence of the young Bulgarian Mavrodiev, says Simantov, saved the agency from catastrophe. None the less in the course of the day it was necessary to buy off other soldiers with a fresh ransom. The agency, filled with refugees, was surrounded on all sides by flames; we were barely able to protect it*».

4. Ο Μερκάτο Κόβο ήταν Σερραίος εβραϊκής καταγωγής. Γεννημένος το 1874 και με έφεση προς τη μάθηση ξένων γλωσσών ο Κόβο θεωρήθηκε ένας αυτοδίδακτος σοφός. Εργάστηκε στην εβραϊκή κοινότητα των Σερρών ως δάσκαλος και αργότερα υπήρξε διευθυντής της Ισραηλινής Πανεπιστημιακής Ένωσης. Πέθανε στη Θεσσαλονίκη τον Ιούνιο του 1940. Η γυναίκα του και η μοναδική του κόρη εξοντώθηκαν στα γερμανικά στρατόπεδα συγκέντρωσης.

5. Από τη λέξη Sefarad, που σημαίνει Ισπανία. Πρώτη μνεία του προσφυγικού αυτού στοιχείου από την Ισπανία και την

Πορτογαλία στην πόλη των Σερρών έχουμε σε βακουφναμέ της Μονής Βατοπεδίου, που χρονολογείται στα τέλη του Ραμαζάν 900 (15-25 Ιουνίου του 1495).

6. Σκοπός αυτής της εργασίας δεν είναι να ελέγξει τον ισχυρισμό αυτό του Μ. Κόβο. Με την ευκαιρία σημειώνουμε πως την ύπαρξη εβραϊκής κοινότητας στη Ζίχνη Σερρών βεβαιώνει Χρυσόβουλλο του 1333.

7. Αναφέρεται στο Νίκος Ζ. Νικολάου: *Σκαπανείς της ιστοριογραφίας και προβλήματα της ιστορίας των Σερρών*, Θεσσαλονίκη: Τυπ. Βαφειάδη, 1964, 35-36. Ο Νίκος Νικολάου ήταν από τους πρώτους που ενδιαφέρθηκαν για τους εβραϊκής καταγωγής Σερραίους, βλ. «Η Εβραϊκή Παρουσία στα Σέρρες», περ. *Χρονικά*, Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο, Δεκέμβριος 1985, 15-20.

8. Τάσος Α. Καραναστάσης: «Σημειώσεις για την ιστορία του ναού της αγίας Παρασκευής στις Σέρρες», *Σερραϊκά Ανάλεκτα*, τομ. Α' (1992), 152-171, Σέρρες.

9. Ο ναός του Αγίου Νικολάου καταστράφηκε από την πυρκαγιά του 1849 και το 1913 υπήρχαν μόνο τα ερείπιά του.

10. Άννα Τριανταφυλλίδου, *Άλλοι Καιροί*, Αθήνα 1958. Η περιχαρής εορτή της Σκηνοπηγίας (Εβρ. Χαγκχασσουκώθ) διαρκεί οκτώ ημέρες. Αρχίζει τη 15η ημέρα του εβραϊκού μήνα Τισρί (αντιστοιχεί στο Σεπτέμβριο) και θυμίζει στους Εβραίους την έξοδό τους από την Αίγυπτο και την κατοίκηση των προπατόρων τους σε σκηνές στην έρημο της Πετραίας Αραβίας.

11. Για την πυρκαγιά του 1849 δεξ: Νίκος Ζ. Νικολάου «Η μεγάλη πυρκαγιά του 1849», *Σερραϊκά Ανάλεκτα*, τομ. Α' (1992), 136-151.

12. Η πνευματική και οικονομική παρουσία της εβραϊκής κοινότητας των Σερρών στην ανάπτυξη της πόλης ήταν σημαντική στο διάβα των αιώνων. Στην πόλη των Σερρών έζησε και δίδαξε η πιο σπουδαία προσωπικότητα του 16ου αιώνα, ο ραβίνος R. Joseph Taitagak. «*Δάδα που φωτίζει τον κόσμο*», αποκαλούσαν οι σύγχρονοί του τον ραβίνο R. Joseph Taitagak, που πέθανε στη Θεσσαλονίκη του 1565. Ανάστημα της εβραϊκής κοινότητας των Σερρών ήταν και ο πολύς Σάμουελ-χα-Κόεν, που έγινε ηγέτης του Εβραϊσμού αντικαθιστώντας τον Σάμουελ-ντε-Μεντίγια.

13. Χαρ. Βουρουτζίδης, «Η τραγική ιστορία της οικογένειας Σιμαντώβ και η μεγάλη προσφορά της στο Σερραϊκό λαό», εφημ. «*Η Πρόοδος*», φ. 16345, 7-4-2001.

14. Οι Γάλλοι του Ναπολέοντα έμειναν στην Κέρκυρα από το 1807 έως και το 1814.

15. Ο Σιμαντώβ και ο Αζαρία ήταν συγγενείς. Η αδελφή της μητέρας του πρώτου, η Ραχήλ Αμπραβανέλ είχε μια αδελφή τη Βίδα, που παντρεύτηκε ένα γόνο της οικογένειας των Αζαρία.

16. Λίλα Θεοδωρίδου, Κώστας Θεοδωρίδης «Κτίριο Σιμαντώβ στα Σέρρες», *Σερραϊκά Ανάλεκτα*, τ. Β', Σέρρες 1993-1994, 197-210.

17. Η «μεζουζά» ήταν ένα φυλακτό, κατασκευασμένο από ένα μικρό περγαμινό κύλινδρο, που πάνω του ήταν καλλιγραφικά γραμμένος ο στίχος: «*Ισραήλ άκουσε. Ένας είναι ο Κύριος και ο Θεός μας*» (Δευτερ. 6, 6).

[*Το παραπάνω κείμενο είναι από τη συλλογική έκδοση Σέρρες 1900-1940 - Χώρος και Ιστορία (Έκδοση Τ.Ε.Ι. Σερρών, 2008). Το δεύτερο μέρος του κειμένου του κ. Χ. Βουρουτζίδη, που αφορά μεταγενέστερες περιόδους και μετά το Ολοκαύτωμα, έχει δημοσιευθεί στο τεύχος 170 (Νοεμ.-Δεκ. 2000) του περιοδικού μας. Άρθρα για την Ισραηλιτική Κοινότητα Σερρών έχουν δημοσιευθεί επίσης στα τεύχη 48/σελ. 8, 63, 82/αφιέρωμα, 95/26, 122/19, 124/19, 152/13, 155/26, 167/11, 167/17, 173/20, 191/4 και 211/15 των «Χρονικών»].*

Η δεύτερη γενιά του Ολοκαυτώματος

Συνέχεια από τη σελ. 2

απαντήσει σε αυτό το ερώτημα μέσα μου με μια ιστορική αλήθεια.

ΧΡΕΙΑΣΤΗΚΑΝ 2.000 χρόνια για να «μπούμε» σε αυτόν τον ρόλο. Και όταν ήρθε η μεγάλη στιγμή, η στιγμή να γίνει το κράτος μας, το Ισραήλ, τότε όλοι σχεδόν θύμωσαν. Όλοι ξεβολουύτηκαν που δεν θα έβρισκαν πια τα εξιλαστήρια θύματα. Σε τίνας την πλάτη θα φόρτωναν τα δεινά, τα κακώς κείμενα της ανθρωπότητας;

ΟΤΑΝ ΟΙ ΕΒΡΑΙΟΙ απέκτησαν ανάστημα και ήρθε η ώρα να πρέπει δυστυχώς να γίνουν και θύτες, σε ώρες πολέμου εννοώ, από θύματα που ήταν μόνοι έως τότε, ε, τότε πια ήταν που σχεδόν όλοι εκφράστηκαν αντισημιτικά. Γιατί; Παραπήγαινε αυτή η αντιστροφή των ρόλων, στην οποία όλοι οι άνθρωποι είχαν συνηθίσει. Πώς να δεχτούν λοιπόν έτσι εύκολα μια τέτοια κάθετη αλλαγή στα ήθη και τα έθιμα της ανθρωπότητας που κράτησε 2.000 χρόνια.

ΤΟΤΕ ΟΛΟΙ εκφράστηκαν αντισημιτικά, απολύτως υποσυνείδητα οι περισσότεροι και πολύ συνειδητά οι άλλοι. Τα προσχήματά τους ήταν κάτι ανόητες εκλογικευμένες προτάσεις. Φτάσανε ακόμη σε ορισμένες περιπτώσεις να μας ταυτίσουν με τους καταραμένους, επειδή έπρεπε να σκοτώσουμε στην προσπάθειά μας να επιζήσουμε, δηλαδή να προστατεύσουμε το κράτος μας. Ξαν να μην ξέρανε ότι οι πόλεμοι έχουν θύματα, σε όποιο σημείο της γης κι αν γίνονται. Κάποιοι είπαν πως οι Εβραίοι κάνουν στους Άραβες ό,τι τους έκαναν οι ναζί. Ήταν πολύ χοντροκομμένες συγκρίσεις, όσοι τα έλεγαν πρόδιναν το ποιόν τους... Ήταν τόσο αντισημιτικά τοποθετημένοι, που δεν αντιλαμβάνονταν δυστυχώς ότι εκφράζανε με αυτές τις βαθιά ριζωμένες πεποιθήσεις τους.

ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ είναι σπάνιο ένα τηλεοπτικό κανάλι να μιλήσει υπέρ των Ισραηλινών. Πάντα λένε πόσους σκότωσαν οι Ισραηλινοί, ενώ ό,τι κάνουν οι Άραβες άλλοτε το καμουφλάρουν και άλλοτε το παρουσιάζουν ως ελάσσοнос σημασίας γεγονός έως ασήμαντο ή ότι το έκαναν για να αμυνθούν.

ΑΥΤΟ ΠΟΥ ΟΛΟΙ οι λαοί κάνανε εκατομμύρια χρόνια, άλλοτε από ανάγκη επιβίωσης και άλλοτε κάποιοι από «χόμπι», εμάς μας το απαγόρευαν, όταν αποκτήσαμε πια κι εμείς τις σωστές ανθρώπινες διαστάσεις μας. Δυστυχώς ακόμη βλέπω πολλούς να κουβαλάνε αυτό τον κακό σπόρο του θύματος μέσα τους.

ΤΟ ΙΣΡΑΗΛ σήμερα είναι μια υγιής κοινωνία που τα έχει όλα. Έχει καλούς και κακούς, κλέφτες και φονιάδες... Στη διασπορά ο Εβραίος ήταν καταπιεσμένος και τέτοιες «πολυτέλειες» δεν τις επέτρεπε εύκολα στον εαυτό του, δεν αφηνόταν δηλαδή εύκολα να εκφραστεί, να εκτονωθεί, γιατί και η κατακραυγή θα ήταν δυσανάλογη του παραπτώματος.

ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΕΒΡΑΙΟΙ με χαλαρές συνειδήσεις, αυτοί που ξεχνούν ή δεν ενοχλούνται από σχόλια και κριτικές εναντίον της φυλής μας. Δεν αγγίζουν βαθιά τη ρίζα της ύπαρξής τους για να ψάξουν να δουν και να καταλάβουν τι είχε συμβεί. Όλα αυτά τα νιώθω σαν φτυσιά στα μούτρα αυτών που έφυγαν ή αυτών που επέζησαν από τα τόσα δεινά, μέσα στα ελεεινά στρατόπεδα.

ΜΕΡΙΚΟΙ ΛΕΝΕ «Ε, ας τα ξεχάσουμε τώρα» και είναι σαν να λένε «ναι» στους δολοφόνους. Σε αυτούς που προσπάθησαν να μας εξαφανίσουν, όλους αυτούς που πάλεψαν με τέτοια λύσσα για να χαθούν τα ίχνη της φυλής μας. Τόσο πολύ τους απειλούσε η παρουσία μας, που θέλανε να μας διαγράψουν από προσώπου γης. Αυτή η εξαφάνιση της ύπαρξής μας και όχι της σάρκας είναι που με εξοργίζει.

ΣΥΧΝΑ ΠΑΝΤΡΕΥΟΝΤΑΙ ακόμη και καταραμένους! Ζουν εκεί στη χώρα των καταραμένων! Τους κάνουν παρέα! Φιλοξενούν και φιλοξενούνται στα σπίτια τους! Πήγαιναν να δουν, όπως λέγανε, το θαύμα της χώρας τους, κι εγώ τότε γίνομαι έξω φρενών. Πώς τολμούν να θαυμάζουν έναν δολοφόνο; Πώς τολμούν να ξεχνούν τόσο γρήγορα; Η λήθη και η σιωπή είναι λάσπη στη μνήμη όσων φύγανε. Πώς είναι δυνατόν οι άνθρωποι να συγ-

χωρούν τον δολοφόνο τους; Τι είναι τέλος πάντων; Θεοί;

ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ Η ΦΥΣΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ του ανθρώπου αυτή. Και όποιος λέει ότι μπορεί να συγχωρέσει τον φονιά του παιδιού του ή του γονιού του ή του αδελφού του, λέει ψέματα, υποκρίνεται ή είναι ακόμη πολύ φοβισμένος ή νιώθει ακόμη θύμα και υποτάσσεται στον θύτη του. Αυτοί για εμένα είναι άρρωστοι άνθρωποι και καθόλου απαλλαγμένοι από το άρρωστο σύμπλεγμα θύτη-θύματος.

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ μισεί μέχρι θανάτου, όταν του κάνουν τόσο μεγάλο κακό, και αυτή είναι η φυσιολογική αντίδραση κάθε υγιούς ατόμου, καθώς και το να μην μπορεί να απαλλαχτεί από αυτό το μίσος όσο ζει και υπάρχει. Όσο κι αν τον καταπονεί αυτό, όσο κι αν τον κουράζει, αφού διαθέτει μνήμη. Θα έπρεπε να ξεχάσει για να μη μισεί, αλλά πώς να ξεχάσεις όταν σε βύθισαν στο πένθος πριν ανοίξεις καν τα μάτια σου και δεις το φως της ημέρας, πριν ανασάνεις και αισθανθείς;

«**ΠΑΡΑΜΕΝΕΙ** στη μνήμη μόνον ό,τι δεν παύει να πονάει», λέει η κόρη του Φρόνιτ.

ΛΥΠΑΜΑΙ για όσους δεν έχουν μνήμη, για όσους έχουν λειψές αισθήσεις και στοχασμούς για το τι θα πει υπάρχω. Πόσο λίγο ένιωσαν το πώς μια ολόκληρη φυλή θέλησε να εξαφανίσει τη δική μας ύπαρξη. Γιατί αν το ένιωθαν και πονούσαν, δεν θα έκαναν αυτά που βλέπω να κάνουν, δεν θα ζούσαν όπως ζουν, δε θα σκέφτονταν όπως σκέφτονται και τότε θα είχε άλλη τύχη ο Εβραϊσμός στην διασπορά.

ΒΑΡΕΘΗΚΑ να ακούω και να διαβάζω πενήντα χρόνια τώρα αυτές τις μισές αλήθειες. Εμπειρίες διαστρεβλωμένες υπό το πρίσμα του τρόμου, για τον ακόμα υπάρχοντα αντισημιτισμό, αυτή την αρρώστια την τόσο καλά ριζωμένη στα σπλάχνα της ανθρωπότητας, που ακόμη δεν έχει εξαφανιστεί ούτε και με το πέρας της δεύτερης χιλιετίας.

ΓΓ' ΑΥΤΟ ΦΤΑΙΝΕ πολύ και οι Εβραίοι, που ακόμη δεν τολμούν να τα πουν όλα με το όνομά τους. Χαίρονται όταν διαβάζουν μερικούς, παράδειγμα, χριστιανούς που τολμούν να βγουν και να τα πουν όλα και όταν έρθει η σειρά τους να γράψουν ή να πουν κάτι, αρχίζουν πάλι τις «εκπτώσεις», δεν λένε όλη την αλήθεια, την απο-

κρύπτουν, την κουκουλώνουν, προσποιούνται ότι δήθεν δεν υπήρχε και ούτε υπάρχει πρόβλημα αντισημιτισμού και μερικοί, ακόμη χειρότερα, τα γράφουν αυτά.

ΜΑ ΤΙ ΛΕΤΕ; Δεν καταλάβατε επιτέλους, ότι όλα αυτά είναι γελοίες υποκρισίες και ότι έτσι δεν θα ξεριζωθεί ποτέ το κακό; Φτάνει πια να γελοιοποιείτε ένα σοβαρό πρόβλημα και μαζί με αυτό και τους εαυτούς σας. Όχι μόνο δεν προσφέρετε με τη στάση σας στη φυλή μας, αλλά την βλάπτετε, συνεχίζετε να διαιωνίζετε το ίδιο μοτίβο, δηλαδή τη βαθιά ριζωμένη ενοχή των Εβραίων που θα πρέπει να κρύβεται συνεχώς.

Η ΑΛΗΘΕΙΑ θέλει τόλμη και αρετή, θέλει δύναμη, αλλά είναι και η μόνη λύση, το μόνο φάρμακο για όλα αυτά που μας αφορούν και μας καίνε. Έρχεται κάποτε η στιγμή που η ζωή η ίδια ξερνάει το ψέμα. Βγείτε, επιτέλους, και πείτε ότι υπήρχε και υπάρχει αντισημιτισμός. Τα τελευταία δυο-τρία χρόνια η ελληνική κοινωνία έγινε πιο ανοιχτή και πιο ανεκτική, λόγω των πολλών οικονομικών μεταναστών.

ΔΕΝ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΓΡΑΦΕΙ κανείς για τη μοίρα της φυλής μας χωρίς να γίνεται τραγικός, γιατί η πορεία της ήταν τραγική, αφού το ένα τρίτο του παγκόσμιου Εβραϊσμού αφανίστηκε στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Είμαστε ένας λαός συκοφαντημένος και υβρισμένος, χτυπημένος, φτυσμένος, καταφρονημένος και εξοντωμένος. Αυτή ήταν η στάση όλης της ανθρωπότητας, πλην ορισμένων εξαιρέσεων, απέναντί μας όλα αυτά τα χρόνια.

ΚΑΠΟΤΕ ΣΤΗΝ ΒΥΖΙΤΣΑ, ήταν Πάσχα, άκουσα πώς θρηνούσε ένα ζωντανό και πώς αντιστεκότανε όταν το σέρνανε, το σπρώχνανε με βία και επιμονή στον θάνατο, και αυτό αντιστεκότανε και στην κυριολεξία ikéτευε να μην το θανατώσουν. Τέσσερις άνθρωποι το έσπρωχναν για σφαγή και πώς έκλαιγε -σαν άνθρωπος-, όρθιο στα δύο πισινά του πόδια. Το ύψος του ήταν ίδιο με των ανθρώπων και ήξερε πως θα το σκότωναν. Και άρχισα να τρέχω σαν τρελή και ακόμα η εικόνα αυτού του ζωντανού με κυνηγάει.

ΚΙ ΟΜΩΣ ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΑΝΘΡΩΠΟΙ που σκότωναν ανθρώπους, άκουγαν τον θρήνο 6.000.000 ανθρώπων, χωρίς τον ελάχιστο πόνο. Και κάποιοι άλ-

λοι τολμούν ακόμη να κάνουν κακή φιλολογία για το αν είχαν δίκιο ή όχι οι Παλαιστίνιοι, για το αν φέρθηκαν σκληρά ή όχι οι Ισραηλινοί.

ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ, πρώτοι απ' όλους, μίλησαν για δικαιοσύνη και αδικία. Να τι διαβάζω στο βιβλίο *Ποιος σκότωσε τον Όμηρο* των Hanson και Heath: «Η διάπραξη αδικίας έρχεται δεύτερη στην κλίμακα της αήθους συμπεριφοράς, καθώς μεγαλύτερο όλων και πρώτο ανάμεσα στα κακά είναι το ν' αδικεί κάποιος και να μην τιμωρείται». [Πλάτων] Επί-

σης, στο ίδιο βιβλίο γράφει «Για τους Έλληνες, μια κοινωνία που δεν μπορεί να τιμωρεί αλλά μόνο να συγχωρεί και να εκλογικεύει είναι εξίσου ένοχη, εξίσου αήθης όσο και ο ίδιος ο εγκληματίας. Μας ζητάει περισσότερο να μπούμε στην κονίστρα και να βρομιστούμε με το κακό, να τιμωρήσουμε πρόσωπο με πρόσωπο τον άξαφνα μετανοημένο, παρά να ξεχνάμε και να αγνοούμε από ασφαλή και αυτάρεσκη απόσταση».

Αθήνα, Απρίλιος 1999

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΣΤΑ «ΧΡΟΝΙΚΑ»

» Η αναγραφή του θρησκευάτος στα απολυτήρια των ελληνικών σχολείων

Ο κ. Χρήστος Γαρνάβος, Θεολόγος - Νομικός, Μ.Θ. - LL.M., Αν. Διευθυντής Δήμου Αλίμου, αναφέρει τα παρακάτω:

Η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα με την απόφασή της 77 Α/2002 (1) εξέτασε το αν η αναγραφή του θρησκευάτος στους απολυτήριους τίτλους Δημοτικού, Γυμνασίου και Λυκείου αντίκειται στο άρθρο 2 του Ν.2472/1997 περί προστασίας των προσωπικών δεδομένων και στην επεξεργασία του θρησκευάτος ως ευαίσθητου προσωπικού δεδομένου.

Το Προεδρικό Διάταγμα 104/1979 (άρθρο 10 παρ.4), το Προεδρικό Διάταγμα 201/1998 (άρθρο 6 περίπτωση Α'), η απόφαση 43275/29-4-1977 του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, καθώς και εγκύκλιοι του ίδιου Υπουργείου 233.1/20/57615/22.5-5.6.1978, Γ2/5821/31-1-2001, 233.1/6/Γ2/2058/1986, Γ2/61723/13-6-2002, Γ2/131757/22-11-2004 και η πιο πρόσφατη Γ2/73735/23-6-2010 θεωρούν υποχρεωτική την καταχώριση του θρησκευάτος στους απολυτήριους τίτλους, που χορηγούν τα σχολεία στοιχειώδους και μέσης εκπαίδευσης, εκτός κι αν η πλευρά του μαθητή έχει καταθέσει υπεύθυνη δήλωση ότι δεν είναι χριστιανός ορθόδοξος.

Η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα έκρινε ότι η αναγραφή του θρησκευάτος στους απολυτήριους τίτλους στοιχειώδους και μέσης εκπαίδευσης προσβάλλει την αρχή της αναγκαιότητας, καθώς σκοπός της σχετικής επεξεργασίας είναι μόνο η επίσημη βεβαίωση ότι ο κάτοχός του περάτωσε επιτυχώς τον αντίστοιχο εκπαιδευτικό κύκλο επιτυγχάνοντας τη σημειούμενη επίδοση (βαθμό) σε καθένα από τα μαθήματα του υποχρεωτικού προγράμματος διδασκαλίας και ως εκ τούτου είναι μη νόμιμη η αναγραφή του θρησκευάτος σε αυτούς τους τίτλους.

Και ο Συνήγορος του Πολίτη με το υπ' αριθ. 607.02.2.1/7-3-2002 έγγραφό του προς το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων (2) θεωρεί ότι η αναγραφή του θρησκευάτος στους απολυτήριους τίτλους όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης, καθώς και σε άλλα δημόσια έγγραφα, των οποίων η έκδοση είναι υπο-

χρεωτική, δημιουργεί κινδύνους διακρίσεων με βάση τις θρησκευτικές πεποιθήσεις, καθώς υποχρεώνει τους πολίτες να δηλώσουν το θρήσκευμά τους. Έτσι κατοχυρώνεται η αρνητική θρησκευτική ελευθερία των αποφοίτων (άρθρο 13 παρ. 1 του Συντάγματος) κι αποσοβούνται τυχόν αθέμιτες δυσμενείς διακρίσεις σε βάρος των θρησκευτικών μειονοτήτων(3).

Δεδομένου ότι η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα με την απόφασή της 1446/10.11.2000 υποχρέωσε το Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης να εκδώσει την υπ' αριθ. Φ.7700/43253/2000/22.1.2001 εγκύκλιό του σύμφωνα με την οποία τα πιστοποιητικά που εκδίδουν οι δήμοι της χώρας δε θα αναγράφουν το θρήσκευμα παρά μόνο αν ζητηθεί από τον ενδιαφερόμενο για συγκεκριμένη χρήση (π.χ. για εγγραφή σε ιερατικές σχολές), θα πρέπει και το Υπουργείο Παιδείας και Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων να ακολουθήσει την προαναφερθείσα απόφαση 77 Α/2002 της Αρχής και να απαλείψει το πεδίο θρήσκευμα από τους απολυτήριους τίτλους στοιχειώδους και μέσης εκπαίδευσης(4).

Το θέμα ήδη έχει έλθει στη Βουλή των Ελλήνων με σχετική ερώτηση του προέδρου του Συνασπισμού Αλ. Τσίπρα από 28-6-2010 και δίδεται μία ευκαιρία στην υπουργό Παιδείας να υλοποιήσει με νόμο τις υποδείξεις της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα.

Υποσημειώσεις

- (1) «Το Σύνταγμα» (περιοδικό) 4/2002.
- (2) «Το Σύνταγμα» (περιοδικό) 5/2002.
- (3) Χρ. Γαρνάβου, Η αναγραφή του θρησκευάτος στις ταυτότητες, «Χρονικά» ΚΑ', Μάρτιος-Απρίλιος 1998, αρ. τεύχ. 154, σελ. 2 και 18.
- (4) Χρ. Γαρνάβου, Η αναγραφή του θρησκευάτος στα πιστοποιητικά που εκδίδουν οι δήμοι, «Συμβολή» 1 (2003), σελ. 61-62.

ΣΑΜΟΥΗΛ Ε. ΜΟΡΦΟΥ:
*Οι Εβραίοι
της Ζακύνθου*
Χρονικό πέντε αιώνων
(Αθήνα, 2010)

Έργο ζωής για τον ίδιο τον συγγραφέα και πόνημα για την ιστορική επιβίωση της Ισραηλιτικής Κοινότητας Ζακύνθου μπορεί να χαρακτηριστεί το συγκεκριμένο έργο. Το βιβλίο περιέχει ιστορικά (κατά τις αντίστοιχες περιόδους), κοινωνικά, λαογραφικά, κ.λπ. στοιχεία για την επί αιώνες θετική παρουσία των Εβραίων στο νησί σε συνδυασμό με την ιστορία και την εξέλιξη του. Το βασικό πλεονέκτημα του συγκεκριμένου μελετήματος είναι ότι περιέχει άπαντα τα διαθέσιμα στοιχεία για την κοινότητα της Ζακύνθου, με αναφορά στις πηγές και με φωτογραφικό υλικό. Ενώ οι παλιές γενιές φεύγουν, με βιβλία σαν το προκείμενο, οι μνήμες λαμπρύνονται και διατηρούνται.

ΓΙΩΡΓΟΥ ΓΛΚΟΦΡΥΔΗ:
10 ώρες δυτικά
(Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
2010)

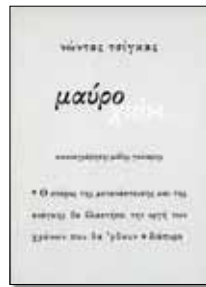
Το δεύτερο μυθιστόρημα του Γ. Γλυκοφρύδη μεταφέρει στα χρόνια της Κατοχής, τη σκοτεινή εποχή που γεννιούνται ήρωες αλλά και προδότες. Με σκηνικό τη Θεσσαλονίκη πλέκει ένα μυθολογικό ιστοχρησιμοποιώντας στοιχεία της πραγματικότητας. Κύριο πρόσωπο της εξέλιξης είναι ένας δωσίλογος που η εκκλησιαστική δράση του κόστισε σε ζωές και πλήγωσε ψυχές. Χρόνια μετά, στην αυγή του 21ου αιώνα, μία Ελληνοαμερικανίδα τρίτης γενιάς, η Αριάδνη, και ένας Έλληνας Εβραίος της Θεσσαλονίκης, ο Μωϋσής, θα παραδοθούν στα κελύσματα ενός μεγάλου έρωτα. Όμως η σχέση τους έχει ένα κοινό παρελθόν, άγνωστο σε αυτούς, γραμμένο στον γενετικό τους κώδικα.

Οι αποκαλύψεις θα ξυπνήσουν φαντάσματα με σάρκα και οστά, που θα ζητήσουν το δικό τους ρόλο.

ΔΙΟΝΥΣΗ ΣΕΡΡΑ:
*Στο κοινόβιο του
μοναχού μαζί...*
(Επτανησιακά Φύλλα,
Ζάκυνθος 2010)

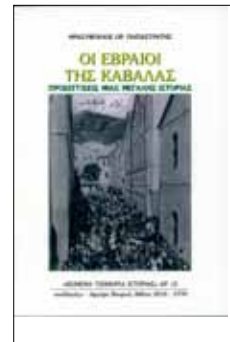
Με αφορμή λέξεις κλειδιά ο γνωστός λογοτέχνης προβαίνει σε κοινωνικούς και φιλοσοφικούς προβληματισμούς που δημιουργούν σκέψεις και εικόνες στον αναγνώστη.

ΝΩΝΤΑ ΤΣΙΓΚΑ:
Μαύρο χιόνι
(Εκδόσεις Διάπυρου,
Θεσσαλονίκη 2010)

Στο βιβλίο αυτό τοποθετούνται κατά

τρόπο πρωτότυπο και εντυπωσιακό τα κοινωνικά προβλήματα της ξενοφοβίας και του ρατσισμού, σε διάφορα κέντρα και εποχές, από το Ολοκαύτωμα μέχρι τη σύγχρονη μεταναστευση. Μέσα από τις σελίδες του διαφαίνεται ότι ο ανθρωπισμός όπως και ο πολιτισμός δεν γνωρίζουν σύνορα μέσα σε μία παγκόσμια συνείδηση. Τα σχέδια του Μόδη Γούναρη αποδίδουν χαρακτηριστικά τα κείμενα.

ΦΡΑΣΥΒΟΥΛΟΥ ΟΡ.
ΠΑΠΑΣΤΡΑΤΗ:
*Οι Εβραίοι
της Καβάλας*
(«Συλλογές», 2010)

Σύντομη περιεκτική μελέτη για τη μεγάλη ιστορία του Εβραϊσμού της Καβάλας, που σήμερα έχει εξαφανιστεί. Ιδιαίτερη προσοχή δίνεται στην παρουσία των Εβραίων της πόλεως στη σύγχρονη ελληνική λογοτεχνία.

“CHRONIKA”

Edition of the Central Board of Jewish Communities in Greece
36, Voulis str., 105 57 Athens , Greece, Tel.: ++30-210-32 44 315, fax: ++30-210-33 13 852
e-mail: hhkis@ath.forthnet.gr Web site: www.kis.gr

Summary of Contents of Issue 229, vol. 33 September - October 2010

- ✓ In an article entitled **The Second Holocaust Generation**, Mrs Esther Franco writes about the attitudes, feelings and presence of Greek Jews before and after the Holocaust. The author refers to the position Greek society took on a number of issues pertaining to the way Jewish history and customs relate to the Greek way of life and traditions.
- ✓ **The Holocaust gave Greek poets** the material they needed to write moving modern poetry in blank verse with internal rhyme, alliteration, fragmentation and the whole armoury of modern poetic art, since the Holocaust coincided, not by chance, with the rise of modern poetry. Professor Frangiski Ambatzopoulou takes a close look at this.
- ✓ A study written by history researcher Raphael Frezis examines the educational work carried out by the **Alliance Israelite Universelle in Greece**. This organisation ran schools in ten different Jewish communities since 1865. The schools focused on technical and vocational education as well as developing Jewish identity and awareness. They instilled a sense of dignity in the Jewish children that attended them.
- ✓ Traces of a Jewish presence around **Serres** (region of Greek Macedonia), date from as far back as 1162. The presence of a permanent Jewish population in the area in subsequent years is well documented and it is known that in 1777 this Jewish community was second only to that of Thessaloniki in its numbers. Historian Charalambos Vouroutzides writes about the history of the Jewish Community of Serres, which no longer existed after the Holocaust.
- ✓ In a letter to *Chronika*, Theologian and Lawyer Christos Garnavos examines the issue of **noting pupils' faith** on their primary and secondary school-leaving certificates.
- ✓ The issue ends with book reviews.

Translated from Greek by: *Eleanna Antonoglou*

Cover illustration: *Cover illustration: Serres 1939. A souvenir photograph of the Jewish Primary School taken after a celebration of the Year. From the archives of the Jewish Museum of Greece, displayed in the JMG exhibition of photographs entitled Images of Greek Jewry.*

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ: ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΚΔΟΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Ο Πρόεδρος του Κ.Ι.Σ. ΜΩΨΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΗΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΓΡΑΦΕΙΩΝ: Βουλής 36 • 105 57 ΑΘΗΝΑ Τηλ. 210 - 32.44.315-8
E-mail: hhkis@ath.forthnet.gr • Internet site: <http://www.kis.gr> • Κωδικός εντύπου: 3502
ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Μιχάλης Κύρκος, Ψηλάντου 25 Αθήνα, τηλ.: 210 - 72 18 421

Τα ευνοήματα άρθρα εκφράζουν τις απόψεις των συγγραφέων τους.

Διανέμεται δωρεάν

Spot Πλατίνου

Gold Eurobank MasterCard

Μία ανεκτίμητη συλλογή ολοκληρώνεται!

Τρεις κάρτες MasterCard, μία επιλογή: Eurobank

 210-95 55 555

